

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet

Stjepan Vlahović, Romina Galović

**IZVRŠAVANJE ISTRAŽNOG ZATVORA: NORMATIVNI
OKVIR I PRAKSA U SVJETLU ZAŠTITE TEMELJNIH
LJUDSKIH PRAVA**

Zagreb, 2012.g.

*Ovaj rad izrađen je na Pravnom fakultetu u Zagrebu pod vodstvom doc.dr.sc.
Elizabete Ivičević Karas i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj
godini 2011./2012.*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PRAVA ISTRAŽNIH ZATVORENIKA.....	4
2.1. PRAVNI OKVIR	4
2.1.1. Međunarodni pravni okvir.....	4
2.1.2. Unutarnji pravni okvir	5
2.2. IZVRŠAVANJE ISTRAŽNOG ZATVORA I NEKA TEMELJNA NAČELA KAZNENOG PROCESNOG PRAVA.....	7
2.2.1. Presumpcija okrivljenikove nedužnosti.....	7
2.2.2. Načelo razmjernosti.....	8
2.3. POŠTIVANJE DUŠEVNOG I TJELESNOG INTEGRITETA ISTRAŽNOG ZATVORENIKA	9
2.4. PRAVNI STANDARDI	12
2.4.1. Smještaj	12
2.4.2. Prehrana.....	16
2.4.3. Kretanje i organizacija slobodnog vremena	17
2.4.4. Rad.....	19
2.4.5. Obrazovanje.....	21
2.4.6. Zdravstvena zaštita i medicinska pomoć	22
2.4.7. Kontakt zatvorenika s braniteljem.....	26
2.4.8. Posjeti, dopisivanje i telefonski razgovori.....	27
2.4.9. Posebne kategorije istražnih zatvorenika	30
2.4.10. Pogodnosti	35
2.5. OGRANIČENJE PRAVA: STEGOVNI PRIJESTUPI, MJERE I POSTUPAK	37
2.5.1. Sredstva prisile	38

2.5.2.	Posebne mjere održavanja reda i sigurnosti	39
3.	ZAŠTITA PRAVA ISTRAŽNIH ZATVORENIKA	41
3.1.	Zakon o kaznenom postupku	41
3.2.	Zakon o izvršavanju kazne zatvora	46
3.2.1.	Pritužba zatvorenika	46
3.2.2.	Zahtjev za sudsku zaštitu protiv postupka i odluke uprave zatvora	48
3.3.	Ustavna tužba	50
3.3.1.	Praksa Ustavnog suda u istražnozatvorskim odlukama do 1998.g.	51
3.3.2.	Praksa ustavnog suda u istražnozatvorskim odlukama od 1998.g.	51
3.4.	Zahtjev Europskom sudu za ljudska prava	53
3.5.	Pritužba pučkom pravobranitelju	55
3.6.	Nacionalni preventivni mehanizam	56
4.	UTJECAJ STRUKTURALNOG PROBLEMA PRENAPUČENOSTI ZATVORSKOG SUSTAVA NA IZVRŠAVANJE ISTRAŽNOG ZATVORA	57
5.	ZAKLJUČAK	60
6.	PRILOG	61
7.	ZAHVALE	64
8.	POPIS LITERATURE	65
9.	SAŽETAK	69
10.	SUMMARY	70

1. UVOD

Određivanje i izvršavanje istražnog zatvora delikatno je područje u kojem u sukob dolaze temeljno pravo okrivljenika na osobnu slobodu i potreba njegova ograničavanja radi postizanja svrhe određene kaznenim procesnim pravom. Ta svrha jest primarno osiguranje prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku, ali i suzbijanje druga njegova ponašanja kojim može osujetiti pokretanje i vođenje kaznenog postupka ili naštetiti društvenoj zajednici¹. Istražni zatvor je ujedno i najteža mjera koja se može odrediti okrivljeniku u kaznenom postupku, stoga ona mora predstavljati *ultima ratio*. Može se promatrati s dva odvojena aspekta: prvi je isključivo kaznenoprocetni koji se odnosi na pretpostavke za određivanje te rokove trajanja istražnog zatvora, dok se drugi odnosi na samu fazu njegova izvršavanja, dakle na prava istražnih zatvorenika i njihovu zaštitu. Potonji aspekt neopravdano je marginaliziran u pravnoj teoriji; štoviše, u domaćoj pravnoj literaturi ne postoji ni jedan znanstveni rad koji bi objedinio njegovu kompleksnost i značaj.

Zatvaranje osobe prije nego što ona bude osuđena za ikakvo kazneno djelo teška je odluka koja stvara dalekosežne posljedice kako za samog pojedinca, tako za njegove bližnje i sredinu kojoj pripada. Također, ta činjenica nameće dodatnu odgovornost državnim tijelima da osiguraju što manje ograničenje ostalih prava i sloboda istražnih zatvorenika. Pritom valja uzeti u obzir da je u međunarodnopravnim okvirima još 1975., presudom Europskog suda za ljudska prava *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva* odbačena do tada vladajuća *teorija pripadajućih ograničenja* (theory of inherent limitations)², koja podrazumijeva da oduzimanje slobode pojedincu automatski povlači gubitak njegovih ostalih prava i sloboda. Potreba zaštite istražnih zatvorenika od neopravdanih ograničenja njihovih prava zahtijeva da se s većom pažnjom pristupi izvršavanju istražnog zatvora, kako bi se negativne posljedice zatvaranja svele na najmanju moguću mjeru.

¹ Tako se istražni zatvor prema Zakonu o kaznenom postupku može odrediti zbog opasnosti od bijega, koluzijske opasnosti, iteracijske opasnosti, opasnosti uznemiravanja javnosti ili pak zbog povrede procesne discipline (disciplinski istražni zatvor) (čl.123.).

² Pleić, Marija: *Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzor nad sustavom izvršavanja kazne zatvora*, HLJKPP, vol.17., br. 1/2010, str. 317-318.

Ovaj rad posvećen izvršavanju istražnog zatvora podijeljen je na pet poglavlja. Nakon uvodnih napomena slijedi analiza kaznenoprocenih načela za izvršavanje istražnog zatvora te pravnih standarda prava istražnih zatvorenika. U daljnjem poglavlju se obrađuju stegovni prijestupi, mjere i postupak kojima se zajamčena prava ograničuju, a drugi se dio rada odnosi na sredstva zaštite prava istražnih zatvorenika zajamčena Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Ustavom Republike Hrvatske te relevantnim zakonskim i podzakonskim aktima. Konačno, razmatra se utjecaj prenapučenosti zatvorskog sustava na izvršavanje istražnog zatvora.

Znanstvena metoda korištena u izradi rada je prvenstveno normativna, koja podrazumijeva analizu relevantnih pravnih propisa. Teorijska metoda primijenjena je razmatranjem postojećih znanstvenih radova, a istraživanje prakse analizom odluka Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda. Korištena je i komparativna te, konačno, empirijska metoda. Pojednim dijelovima rada korespondirat će dobiveni rezultati dvaju empirijskih istraživanja: anketnog ispitivanja pravnih stručnjaka u svrhu dobivanja njihovog mišljenja o ostvarivanju prava istražnih zatvorenika te statističke analize podataka dobivenih prilikom periodičnih obilazaka istražnih zatvorenika u Zatvoru u Zagrebu i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu 2011.g. Autori su u svrhu što boljeg upoznavanja s problematikom teme posjetili Upravu za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa, Županijski sud u Zagrebu, te s nadležnim sucem prisustvovali jednom periodičnom obilasku istražnih zatvorenika u Zatvoru u Zagrebu i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu.

Na kraju uvodnih napomena valja upozoriti i na problem postojeće terminologije u hrvatskom pravnom sustavu. Naime, ni Ustav Republike Hrvatske, ni odredbe međunarodnih ugovora ne poznaju termin *istražni zatvor* u značenju u kojem se koristi u našem kaznenoprocenom zakonodavstvu nakon izmjena koje je donio Zakon o kaznenom postupku iz 2008.g. Kratkotrajna mjera oduzimanja slobode uhićenika koja se do tada nazivala *zadržavanje*, prema ZKP-u je postala *pritvor*, a dotadašnji *pritvor* kao najteža mjera ograničenja okrivljenikove slobode za potrebe kaznenog postupka postao je *istražni zatvor*. Stoga, kada se u ovom radu koriste termini *pritvor* ili *pritvorenik*, to se odnosi na značenje koje se nakon ZKP pridaje pojmu istražnog zatvora i istražnog zatvorenika³. Također, u unutarnjim zakonskim i podzakonskim aktima dolazi do stanovite terminološke diskrepancije,

³ Opširnije o ovoj problematici v. Josipović, Ivo *Istražni zatvor vs. pritvor – reforma ili restauracija*, HLJKPP vol.16., br. 2/2009, str. 915. – 938.

pa neki koji reguliraju isključivo položaj *istražnih zatvorenika* za njih koriste druge nazive⁴. Usprkos tome, u ovom radu se svi ti termini upotrebljavaju u značenju istražnih zatvorenika, a kad se žele obuhvatiti sve kategorije zatvorenika⁵, koristi se pojam *osobe lišene slobode*.

⁴ Npr. zatvorenik, pritvorenik, zatvorenik kojem je određen istražni zatvor i sl.

⁵ Dakle uhićenici, pritvorenci, istražni zatvorenci i osobe na izdržavanju kazne zatvora.

2. PRAVA ISTRAŽNIH ZATVORENIKA

2.1. PRAVNI OKVIR

2.1.1. Međunarodni pravni okvir

Mogućnost ostvarivanja zaštite prava istražnih zatvorenika osigurana je (uz nacionalnu regulativu) donošenjem brojnih međunarodnih dokumenata⁶, koji odražavaju globalnu tendenciju sprečavanja mogućih zlouporaba i uspostavljanja sustava jedinstvene zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. Njima se nastoje normirati jasni kriteriji za zakonito lišenje slobode, te uspostaviti granice koje će jamčiti da do ograničenja ostalih prava osoba lišenih slobode neće doći više no što je to prihvatljivo sa stajališta međunarodne zajednice⁷.

Najvažniji takav dokument jest Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁸ (u daljnjem tekstu EKLJP), donesena 4. studenog 1950.g. u okviru Vijeća Europe kao reakcija na masovna kršenja ljudskih prava za vrijeme Drugog svjetskog rata, a koja je stupila na snagu 3. rujna 1953.g.. EKLJP je uspostavila izvorni sustav zaštite ljudskih prava i sloboda koji se danas naziva „konvencijskim sustavom“, i koji je u međunarodno pravo unio važnu novinu – priznavanje međunarodnopravnog subjektiviteta pojedinca (što je iznimno važno za ostvarivanje zaštite prava istražnih zatvorenika na supranacionalnoj razini)⁹. Jamstva od iznimne važnosti za osobe lišene slobode su zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne (čl.3.), pravo na slobodu i osobnu sigurnost (čl.5.), te pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim tijelima (čl.13.). U kontekstu zaštite prava valja spomenuti i judikaturu Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu ESLJP) koji stvara nove pravne standarde i nadopunjuje EKLJP. Osim toga, presude ESLJP su izvor prava (v. 3.4.).

⁶ Npr. Opća deklaracija o ljudskim pravima UN-a iz 1948.g., Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.g., Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja iz 1978.g., razne preporuke i rezolucije Vijeća Europe itd.

⁷ Josipović, Ivo: *Uhićenje i pritvor u međunarodnom pravu s posebnim osvrtom na uređenje uhićenja i pritvora u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima te praksu Europske komisije i Suda za ljudska prava*, Zbornik PFZ-a, 43 (4), 1993.g., str. 660.

⁸ NN MU 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 1/06. Zajedno s pripadajućim protokolima, u Republici Hrvatskoj se primjenjuje od 5. studenog 1997.g. Za komentar odredaba konvencije vidi: Maričić, Domagoj: *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s napomenama i zakonskom praksom*, Novi informator, Zagreb 2007.g.

⁹ Omejec, Jasna: *Vijeće Europe i Europska Unija – institucionalni i pravni okvir*, Novi Informator, Zagreb 2008.g., str. 227.

Valja spomenuti i Europska zatvorska pravila (v. bilj.57.), usvojena od strane Odbora Ministara Vijeća Europe 11. siječnja 2006.g., koja su revidirala i zamijenila Preporuku R (87) 3 Odbora Ministara o Europskim zatvorskim pravilima. Ona prvenstveno uspostavljaju temeljna načela za izvršavanje kazne zatvora, ali u svoj djelokrug i primjenu uvrštavaju i osobe kojima je na osnovi sudske odluke određen istražni zatvor. Određuju da život u zatvoru u najvećoj mogućoj mjeri ima nalikovati pozitivnim oblicima života u društvu te, što je od iznimnog značenja, ističu da nedostatak sredstava ne opravdava uvjete u zatvorima koji znače kršenje ljudskih prava (čl.4. i 5.). Time isključuju mogućnost da se države nastoje osloboditi odgovornosti za kršenje ljudskih prava zatvorenika pozivanjem na nedostatak financijskih sredstava (npr. za razvoj zatvorske infrastrukture).

Europska zatvorska pravila sadrže i nekolicinu odredbi koje se odnose posebno na tzv. „*neosuđene zatvorenike*“; njima se određuje primjena pravila koja se odnose na osobe na izdržavanju kazne zatvora i na neosuđene zatvorenike, ali utvrđuju i dodatni mehanizmi njihove zaštite. Na pravila koja se primjenjuju na neosuđene zatvorenike ne smije utjecati mogućnost da u budućnosti budu osuđeni za kazneno djelo (čl.94.1. – 101.).

2.1.2. Unutarnji pravni okvir

Ustav je temeljni i najviši pravni akt države; on ima najveću pravnu snagu i zbog toga s njime moraju biti usklađeni svi pravni propisi u okviru pravnog sustava¹⁰. Stoga, prilikom daljnje analize zakonskih i podzakonskih akata valja imati na umu da prvi, sukladno čl. 5. Ustava Republike Hrvatske moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a potonji s Ustavom i sa zakonom.

Važnost prava na slobodu u pravnom poretku Republike Hrvatske ustavotvorac je naglasio time što ono zauzima prvo mjesto na listi najviših vrednota ustavnog poretka (čl. 3). Ima, dakako, čitav niz daljnjih ustavnih odredaba koje su također relevantne za izvršavanje istražnog zatvora, kao što je načelo razmjernosti (čl.16.st.2., detaljnije v. 2.2.2.), nepovredivost čovjekove slobode i osobnosti (čl. 22), zabrana zlostavljanja (čl. 23.), zabrana uhićenja i pritvaranja bez odgovarajućeg naloga (čl. 24.), pretpostavka okrivljenikove

¹⁰ O ustavnom poretku Republike Hrvatske vidi detaljnije: Smerdel, Branko: *Temeljne značajke ustavnog poretka Republike Hrvatske na dvadesetu obljetnicu „Božićnog ustava“*, Novi informator, Zagreb 2010.g., str. 85.

nedužnosti (čl. 28.) (detaljnije v. 2.2.1.), jamstvo pravičnog suđenja u razumnom roku (čl. 29. st. 1) i druge.

Prava istražnih zatvorenika u Republici Hrvatskoj regulirana su prvenstveno Zakonom o kaznenom postupku¹¹ (u daljnjem tekstu ZKP), budući da je istražni zatvor kaznenoprocetni institut¹² koji služi svrhama kaznenog postupka. Od podzakonskih akata važan je Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora¹³ (u daljnjem tekstu Pravilnik), kojim su detaljizirane odredbe o smještaju istražnih zatvorenika, njihovoj prehrani, kretanju i sl. U obzir treba uzeti i Zakon o izvršavanju kazne zatvora¹⁴ (u daljnjem tekstu ZIKZ) jer su u određenim slučajevima njegove odredbe izravno primjenjive i na istražne zatvorenike, a u nekima predstavljaju poželjnu tendenciju razvijanja drugih njihovih prava (o čemu detaljnije *infra*).

¹¹ NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11. Zakon je donesen 15. prosinca 2008.g.. Noveliran je 30. lipnja 2009.g. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, te Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku od 6. srpnja 2011.g.

¹² ZKP je glavni unutarnji izvor kaznenog procesnog prava, koji nastoji omogućiti učinkovit progon i kažnjavanje počinitelja kaznenih djela, a istovremeno zaštititi temeljna procesna i ljudska prava okrivljenika i drugih građana. Đurđević, Zlata:Uvod *Zbirke zakona iz kaznenog procesnog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.g.

¹³ NN 08/10

¹⁴ NN 128/99, 50/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11

2.2. IZVRŠAVANJE ISTRAŽNOG ZATVORA I NEKA TEMELJNA NAČELA KAZNENOG PROCESNOG PRAVA¹⁵

2.2.1. Presumpcija okrivljenikove nedužnosti

Za istražne zatvorenike vrijedi presumpcija nedužnosti isto kao i za okrivljenike koji se brane sa slobode – Ustav propisuje da je svatko „nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja“ (čl.28.); to je načelo jedno od fundamentalnih na području kaznenog procesnog prava: ono brani prejudiciranje ishoda postupka te korištenje istražnog zatvora kao punitivne mjere¹⁶. Presumpciju nedužnosti proklamira i EKLJP u čl.6. st.2. u okviru prava na pravičan postupak, te Povelja temeljnih prava Europske Unije u čl.48.

Ako se pođe od činjenice da se u istražni zatvor smještaju osobe kojima krivnja nije dokazana (izuzev one koje su već osuđene, a čekaju upućivanje na izdržavanje kazne) i koje ne snose ni teret dokazivanja, ni kasniji rizik nedokazanosti činjenica kaznenog djela i krivnje¹⁷, nameće se zaključak da uvjeti izvršavanja mjere istražnog zatvora trebaju biti znatno povoljniji u odnosu na osobe na izdržavanju kazne zatvora. Međutim, i jednima i drugima treba biti zajamčeno ostvarivanje svih prava koja su moguća u okviru zatvaranja, s time da bi istražnim zatvorenicima također trebalo osigurati i druge pogodnosti¹⁸ kojima bi se negativni učinci njihova lišenja slobode sveli na najmanju moguću mjeru.

Nažalost, iz pretjeranog primjenjivanja mjere istražnog zatvora na globalnoj razini (uključujući i uhićenje i pritvor), proizlaze brojne negativne posljedice. Njegovo ekcesivno

¹⁵ Napominje se da se ovdje radi o načelima kaznenog procesnog prava, kako bi ih se razlikovalo od temeljnih načela za izvršenje kazne zatvora propisanih ZIKZ-om (v. 3.2.). Neka od njih su slično određena i za istražne zatvorenike, npr. zabrana svakog nezakonitog postupka (mučenja, zlostavljanja, ponižavanja i sl.) i zabrana diskriminacije (čl. 9. i 10. ZIKZ-a), dok se neka specifično odnose na osobe na izdržavanju kazne zatvora. To su načelo razvrstavanja zatvorenika tijekom izvršavanja kazne (čl.11.), načelo uređenja izvršavanja kazne i oblikovanja pojedinačnog programa izvršavanja (čl.12.), te priprava za otpust i pomoć poslije otpusta (čl.13.).

¹⁶ Đurđević, Zlata; Tripalo, Dražen: *Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava i prakse*, HLJKPP, vol.13., br. 2/2006, str. 556., 557.

¹⁷ Detaljnije o presumpciji okrivljenikove nedužnosti v. Krapac, Davor: *Kazneno procesno pravo: Institucije*, Zagreb 2010.g., str. 388. – 396. Minimalne pravne standarde o načelu okrivljenikove nedužnosti u državama članicama Europske Unije utvrdila je Europska komisija u tzv. „Zelenoj knjizi o pretpostavci nedužnosti“ iz travnja 2006.g.

¹⁸ Detaljnije o pogodnostima v. 2.4.10.

izvršavanje u pojedinim slučajevima može ne samo remetiti živote pojedinaca, nego i dovesti do raspadanja obitelji te posredno negativno utjecati na čitavu zajednicu. Po nekima, ono podriva i samu vladavinu prava – podupire korupciju i kriminalitet – i izlaže pojedince (još uvijek presumirane nedužnima) mučenju, bolestima, te prenapučenosti u uvjetima gorim no što iskusi većina osoba na izdržavanju kazne zatvora¹⁹.

2.2.2. Načelo razmjernosti

Ustavnu granicu zadiranja državnih tijela u prava i slobode pojedinaca predstavlja načelo razmjernosti, proklamirano u čl. 16. st. 2. Ustava RH, koje govori da „svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju“. To je iznimno važno ako se ima na umu da je upravo istražni zatvor najrestriktivnija od svih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika, pa je procesno značenje ove odredbe da on, kao najteža mjera procesne prisile, ne može biti određen ako se ista svrha može ostvariti drugom (blažom) mjerom²⁰.

Načelo razmjernosti postavlja kriterije za zakonodavca, ali i za tijela izvršne vlasti. Konkretno, za fazu izvršavanja istražnog zatvora njegov je osnovni zahtjev da se postupa obzirno prema pravima i interesima osobe pogođene mjerom procesne prisile te da prihvatljivost predviđenih štetnih posljedica povrede ili ugrožavanja zajamčenog temeljnog prava ili slobode (ograničavanje slobode kretanja, prava na rad i obrazovanje i sl.) stoji u ravnoteži s rezultatom koji se radnjom ili mjerom želi postići²¹ (a to će u ovom slučaju biti sprječavanje nepoželjnih kontakata i sukoba, izolacija od javnosti i sl.).

Uvijek valja imati na umu da je istražni zatvor *najteža* mjera koja se može odrediti okrivljeniku u kaznenom postupku i koja već sama po sebi stvara negativne učinke; stoga bi ostala zatvorenikova prava i slobode trebale biti ograničene samo u mjeri potrebnoj da se ostvari svrha radi koje je određen istražni zatvor, spriječi bijeg zatvorenika i počinjenje kaznenih djela te otkloni opasnost po život i zdravlje ljudi (čl. 136.st.2. ZKP). Rječnikom

¹⁹ Open Society Justice Initiative: *The Socioeconomic Impact of Pretrial Detention*, 2010.g., str. 11., http://www.soros.org/initiatives/justice/articles_publications/publications/socioeconomic-impact-detention-20110201/socioeconomic-impact-pretrial-detention-02012011.pdf, 03.03.2012.g. O položaju istražnih zatvorenika u odnosu na osobe na izdržavanju kazne zatvora v. i grafikon 10.

²⁰ Op. cit. (bilj.17.), v. str. 287 -291. za značenje načela razmjernosti u izricanju mjera procesne prisile.

²¹ Ibid., str. 288., 289.

Europskih zatvorskih pravila, osobe lišene slobode zadržavaju sva prava koja im nisu oduzeta odlukom na temelju koje se određuje pritvor u postupku propisanom zakonom (I. dio, t.2.).

2.3. POŠTIVANJE DUŠEVNOG I TJELESNOG INTEGRITETA ISTRAŽNOG ZATVORENIKA

Istražni zatvor se prvenstveno mora izvršavati tako da se ne vrijeđa osobu i dostojanstvo zatvorenika (čl. 136.st.1. ZKP-a); Ustav propisuje da se sa svakim uhićenikom i osuđenikom mora postupati čovječno i poštivati njegovo dostojanstvo (čl. 25.). Navedene odredbe podrazumijevaju kako aktivne radnje – osiguranje adekvatnog smještaja, prehrane, kontakta s vanjskim svijetom, kretanja i rada te općenito uvjeta izvršavanja mjere sličnih općim životnim uvjetima – tako i one pasivne koje se sastoje u uzdržavanju od svih postupaka kojima bi se moglo prekoračiti granicu dopuštenog.

Poštivanje osobe i dostojanstva istražnog zatvorenika sadrži u sebi i zabranu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, jedno od temeljnih načela proklamiranih u EKLJP-u (čl.3.). Ta je zabrana općenite primjene i ona je apsolutna; za razliku od većine drugih odredaba EKLJP-a i njenih protokola, članak 3. ne predviđa izuzetke niti ga se može derogirati čak ni u slučaju rata ili druge opasnosti koja prijete opstanku nacije²². Svako od navedenih ponašanja predstavlja svojevrsan pravni standard koji je u svojoj praksi pobliže odredio ESLJP.

Pritom je *mučenje*, kao namjerno nečovječno postupanje koje ima za posljedicu vrlo ozbiljne i okrutne patnje (...) ²³, ESLJP ustvrdio u predmetu *Aksoy protiv Turske* (1996.g.); tim je terminom označeno podvrgavanje tzv. „palestinskom vješanju“ u pritvoru – podnositelju zahtjeva skinuta je sva odjeća, šake su mu zavezane iza leđa i obješen je za ruke. U slučaju *Cakici protiv Turske* (1999.g.), sud je ustanovio da postoje dokazi da je žrtva bila izložena električnim šokovima tijekom pritvora, da joj je bila razbijena glava i slomljeno jedno rebro te je zaključio da je navedeno postupanje predstavljalo mučenje. Ono, dakako, ne mora uvijek biti primjena fizičke sile; kao mučenje je označeno i npr. konstantno stanje

²² v. *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1978.g.)

²³ Ibid.

anksioznosti zbog straha što će im se dogoditi, koje je istaknuto od strane trinaestero podnositelja zahtjeva zlostavljanih za vrijeme pritvora²⁴.

Nečovječno postupanje ili kažnjavanje postoji kad je trajalo po nekoliko sati i uzrokovalo intenzivnu fizičku ili mentalnu patnju²⁵. Do njega često dolazi u okviru neadekvatnog medicinskog tretmana; tako je u slučaju *Mouisel protiv Francuske* (2002.g.) podnositelj zahtjeva obolio od leukemije koja je uznapredovala za vrijeme pritvora, a Sud je ustanovio da francuske vlasti nisu poduzele potrebne mjere da mu se osigura produženi liječnički boravak u bolnici, te su tako prekršile odredbu čl.3. EKLJP-a o nečovječnom postupanju.

Zadnju kategoriju u gradaciji odredbe čl. 3. predstavlja *ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje*, a to je ono koje je u žrtvi izazvalo osjećaj straha, strepnje i niže vrijednosti; postupanje koje je žrtvu ponizilo i degradiralo²⁶. Da bi se postupanje u izvršavanju istražnog zatvora smatralo ponižavajućim, ono mora doseći poseban stupanj, a u svakom se slučaju mora razlikovati od uobičajenog stupnja poniženja koje je svojstveno tom obliku ograničavanja pojedinačne slobode²⁷. Tako je uporaba fizičke sile prema pritvoreniku u predmetu *Salman protiv Turske* (2000.g.), tj. izloženost žrtve udarcima po stopalima i po grudnom košu predstavljala takav stupanj poniženja koji je dovoljan za povredu članka 3.

Ponižavajuće postupanje također predstavljaju i neodgovarajući uvjeti pritvora – prenatrpanost prostorija, neodgovarajuća prehrana, sanitarije, grijanje, rekreacija ili uvjeti za spavanje. U predmetu *Kalashnikov protiv Rusije* (2002.g.) Sud je zaključio da uvjeti pritvora podnositelja zahtjeva, prenatrpanost zatvora²⁸, nehyijena i njihov zajednički štetan utjecaj na

²⁴ v. *Bati i ostali protiv Turske* (2004.g.)

²⁵ Interights priručnik za odvjetnike: *Članak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda – zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*, 2006.g., str. 18., www.cms.hr/dokument/47, 13.03.2012.g.

²⁶ Ibid., str. 26.

²⁷ Ibid., str. 28

²⁸ Europski odbor za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT) definirao je 7 m² po zatvoreniku kao poželjan prostor za njegov boravak u zatvoru. Odbor je uspostavljen Europskom konvencijom za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (NN MU 14/97), te je svojim djelovanjem razvio brojne standarde u pogledu sprječavanja zlouporaba prava osoba lišenih slobode. Odbor organizira nenajavljene posjete mjestima na kojima borave zatvorenici u zemljama potpisnicama, s ciljem provjeravanja poštuju li se minimalni standardi postupanja, zajamčeni u navedenoj Konvenciji. Izaslanstva imaju slobodan pristup tim mjestima (zatvori, centri za maloljetnike, policijske postaje,...) i pravo na neograničeno kretanje unutar istih. CPT nije istražno tijelo, ali osigurava nesudski preventivni mehanizam za zaštitu osoba lišenih slobode od mučenja i drugih oblika zlostavljanja, te tako nadopunjuje rad ESLJP-a. Odbor je u nekoliko navrata posjetio i Republiku Hrvatsku, a izvješća su dostupna na www.cpt.coe.int, 05.04.2012.

njegovo zdravlje, uzevši u obzir i vrijeme trajanja pritvora (4 godine i 10 mjeseci), predstavljaju ozbiljnu povredu zabrane ponižavajućeg postupanja²⁹. Konačno, ESLJP je sveobuhvatno konstatirao da „država mora osigurati da se osoba koja je u pritvoru nalazi u uvjetima u kojima se poštuje njeno ljudsko dostojanstvo, da ga način i metoda izvršenja mjere ne izlažu strahu ili trpljenju čiji stupanj prelazi neizbježan stupanj patnje svojstven svakom pritvoru i da, imajući u vidu praktične zahtjeve zatvaranja, njegovo zdravlje i dobrobit budu prikladno osigurani (...)”³⁰.

U kojoj su mjeri međunarodni dokumenti, praksa sudova te jamstva domaćeg zakonodavstva u pogledu izvršavanja mjere istražnog zatvora praktično primijenjeni u Republici Hrvatskoj, pokazat će daljnja analiza pravnih standarda i njihove praktične primjene.

²⁹ v. i predmete *Poltoratskiy protiv Ukrajine* (2003.g.), *Mayzit protiv Rusije* (2005.g.), *Ostrovar protiv Moldavije* (2005.g.) i sl.

³⁰ v. *Kudla protiv Poljske*, 2000.g., § 94

2.4. PRAVNI STANDARDI

2.4.1. Smještaj

Istražnom zatvoreniku se pravo na osobnu slobodu ograničava isključivo za svrhe kaznenog postupka i stoga valja voditi računa o intenzitetu tog ograničenja. Smještaj istražnog zatvorenika treba biti osiguran u prostorijama odgovarajuće veličine koje udovoljavaju potrebnim zdravstvenim uvjetima (čl. 137. ZKP-a). Pravilnik propisuje da prostorije u kojima borave moraju biti čiste, suhe i dovoljno prostrane, za svakog istražnog zatvorenika u spavaonici mora biti najmanje 4 m² i 10 m³ prostora (istu veličinu prostorija određuje i ZIKZ za zatvorenike). Ustavni sud upozorava da to valja tumačiti restriktivno, u svjetlu regulatornih načela Preporuke R (99) 22, uz koju Europski odbor za probleme kriminaliteta (CD-PC)³¹ navodi da se „svaka ćelija manja od 6 m² treba isključiti od uporabe kao prostor za smještaj zatvorenika“. Zanimljivo je navesti i da Europska zatvorska pravila iz 2006.g. propisuju da će „u najvećoj mogućoj mjeri *neosuđenim* zatvorenicima biti pružena opcija smještaja u jednokrevetnim ćelijama, osim ako bi imali koristi od skupnog smještaja s drugim neosuđenim zatvorenicima (...)“³², što je, nažalost, prilično nerealna mogućnost s obzirom na smještajne kapacitete zatvora³³.

Svaka prostorija u kojoj istražni zatvorenici borave ili rade mora imati dnevno i umjetno svjetlo koje omogućuje čitanje i rad bez smetnji za vid (čl.13.st.6. Pravilnika). Smještaj mora odgovarati zdravstvenim, higijenskim i prostornim zahtjevima, klimatskim prilikama te imati sanitarne uređaje koji omogućuju obavljanje fizioloških potreba u čistim i primjerenim uvjetima kad god to zatvorenici žele. Svakom istražnom zatvoreniku osigurava

³¹ Odbor je uspostavljen 1958.g. te mu je Vijeće Ministara povjerilo nadležnost za nadgledanje i provođenje aktivnosti Vijeća Europe u području prevencije i kontrole kriminaliteta. Detaljnije v. http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/CDPC/default_en.asp, 25.04.2012.g.

³² Time Europska zatvorska pravila indirektno isključuju mogućnost zajedničkog smještaja istražnih zatvorenika i zatvorenika.

³³ U dokumentu *Informacija o aktualnom stanju u zatvorskom sustavu i akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske*, donesenom u okviru Ministarstva pravosuđa 2009.g., navodi se da je u kaznionicama i zatvorima ukupan smještajni kapacitet 3351 zatvorenika, od čega 2495 u zatvorenim uvjetima izvršavanja, 640 u poluotvorenim i 216 u otvorenim uvjetima izvršavanja. Svi smještajni kapaciteti su prenapučeni; u to vrijeme zatvoreni uvjeti za 56,47%, poluotvoreni za 13,75%, a otvoreni uvjeti izvršavanja za 29,17%., <http://hidra.srce.hr/arhiva/10/37124/www.vlada.hr/hr/content/download/79349/1127285/file/67-06.pdf>, 05.04.2012.g.

se zasebna postelja, posteljna oprema, posteljno i drugo rublje, ormarić za osobne stvari i namještaj koji omogućuje sjedenje i konzumiranje hrane (čl.13.st.4. Pravilnika).

Kako bi se istražnim zatvorenima omogućili uvjeti što sličniji općim životnim uvjetima, oni smiju kod sebe imati predmete osobne uporabe, higijenske potrepštine, o svom trošku nabavljati knjige, novine i druge tiskovine, sredstva za praćenje javnih medija, kao i druge predmete u količini i veličini koja ne ometa boravak u prostoriji i ne remeti kućni red (čl.138.st.2.)³⁴. Osobne isprave zatvorenika predaju se na polog, o čemu se zatvoreniku izdaje potvrda, a ostale se stvari mogu privremeno oduzeti i čuvati na pologu iz razloga sigurnosti. (čl.10.st.2. i 3. Pravilnika).³⁵

Na inicijativu jednog podnositelja ustavne tužbe³⁶, predstavnici Ureda pučkog pravobranitelja posjetili su prostoriju u kojoj je bio smješten za vrijeme izvršavanja istražnog zatvora u Zatvoru u Zagrebu. Utvrdili su da je veličine 20 m², da je bilo sedmero pritvorenika u sobi, da je bilo svega četiri mjesta za sjedenje za stolom za kojim ne mogu svih sedmero istodobno ručati; WC smatra „užasnim“, jer je u samoj sobi koja nema ventilacije, a prozor je na drugoj strani sobe.

Odlučujući o navedenim tvrdnjama, Ustavni sud je uzeo u obzir odredbe Pravilnika o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje pritvora³⁷, Europska zatvorska pravila iz 2006.g., te Preporuku Odbora ministara Vijeća Europe u odnosu na prenapučenost zatvora i inflaciju zatvorske populacije (R (99) 22). Potonja u tom smislu navodi da će se „tamo gdje se pojave uvjeti prenapučenosti, posebna pozornost posvetiti zahtjevima ljudskog dostojanstva te priklanjanju zatvorskih uprava zahtjevima čovječnog i pozitivnog tretmana, punom uvažavanju uloge zatvorskog osoblja te učinkovitim modernom upravljanju“. Također, osobitu pažnju zahtijeva i veličina prostora dostupna zatvorenima, higijena i sanitarni uređaji, osiguranje dostatne, na odgovarajući način pripremljene i ponuđene hrane, skrb za zdravlje zatvorenika te prilike za slobodno kretanje i tjelovježbu. To se mora posebice uvažiti

³⁴ Zatvoreniku je u istražnom zatvoru dopušteno koristiti predmete za osobnu uporabu: rublje, odjeću i obuću, posteljno rublje (plahte, jastučnice, deke i ručnici), naočale, sat, vjenčani prsten, prsten, ogrlica, narukvica, ortopedska pomagala, fotografije, pribor za pisanje, medicinsku dokumentaciju i dokumentaciju vezanu za kazneni postupak, cigarete i pribor za pušenje, sredstva i pribor za održavanje osobne higijene (osim boca pod pritiskom), radioprijamnik, u količini i veličini koja ne ometa boravak u prostoriji i ne remeti kućni red i sigurnost, a nakon izvršene detaljne pretrage stvari (čl.10.st.1. Pravilnika).

³⁵ Statistička analiza pritužbi prilikom periodičnih obilazaka istražnog zatvora pokazuje da se istražni zatvorenici često žale na probleme oko podizanja stvari s pologa. Detaljnije v. grafikon 12.

³⁶ Odluka Ustavnog suda U-III/4182/2008 od 17. ožujka 2009.g.

³⁷ NN 135/99

za istražne zatvorenike, za koje vrijedi presumpcija okrivljenikove nedužnosti i kojima se prava smiju ograničiti samo u mjeri koja je apsolutno nužna za ostvarenje legitimnog cilja istražnog zatvora³⁸. Zato se njihovo pravo na slobodu smije manje ograničiti nego zatvoreniku.

Dosljedno tom stajalištu, Ustavni sud je ustvrdio da je podnositelju tijekom istražnog zatvora povrijeđeno ustavno pravo na čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva te je naložio Vladi Republike Hrvatske da u primjerenom roku, ne duljem od pet godina, prilagodi kapacitete Zatvora u Zagrebu potrebama smještaja osoba lišenih slobode³⁹. Vlada je 2009.g. donijela Akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske, u kojem opisuje na koji će način poboljšati uvjete i uspostaviti efektivne mehanizme nadzora nad njihovim ostvarivanjem⁴⁰.

U istu prostoriju ne smiju biti smještene osobe različitog spola te se, u pravilu, istražni zatvorenici ne bi smjeli smjestiti u istu prostoriju s osobama koje izdržavaju kaznu zatvora (to ne uključuje osobe koje su osuđene za trajanja istražnog zatvora i koje čekaju upućivanje na izdržavanje kazne zatvora). Takvo odvajanje, između ostalog, ima za cilj spriječiti povećanje rizika od pojave budućeg kriminaliteta⁴¹. Također, istražni zatvorenik neće se smjestiti zajedno s osobama koje bi na njega mogle štetno djelovati ili s kojima bi druženje moglo štetno utjecati na vođenje postupka (čl. 137. ZKP-a)⁴². To će najčešće biti osobe koje su zajednički počinile ili sudjelovale u počinjenju kaznenog djela te ostale rizične skupine (npr. osobe sklone sukobima, ovisnici u apstinencijskoj krizi i sl.).

³⁸ Ovdje se upućuje na presude *Štitić protiv Hrvatske* (2007.g.), *Cenbauer protiv Hrvatske* (2006.g.), *Testa protiv Hrvatske* (2007.g.) te *Pilčić protiv Hrvatske* (2008.g.). Navedene se odnose na povrede prava osoba na izdržavanju kazne zatvora.

³⁹ Ustavni je sud uzeo u obzir navode Uprave za zatvorski sustav prema kojima Zatvor u Zagrebu ima kapacitete za 560 zatvorenika, a u njega je smješteno njih 850. Prema standardima CD-PC (detaljnije v. bilj. 31.), pri tzv. „koncentracijskoj kalkulaciji“ ukupnog broja zatvorenika razmještenih na raspoloživa mjesta u zatvorima koja u konkretnom slučaju iznosi 152, radi se o koncentraciji koja se (iznad 120) smatra „kritičnom“. (§17)

⁴⁰ Predviđeno je osnivanje neovisnog nacionalnog promatračkog tijela, te reorganizacija i jačanje Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

http://hidra.srce.hr/arhiva/31/42457/www.pravosudje.hr/Download/2009/06/24/AKCIJSKI_PLAN-ZATVORSKI_SUSTAV-skracena_finalno.doc, 03.03.2012.g.

⁴¹ Istraživanja pokazuju da arbitrarno postupanje prilikom izvršavanja istražnog zatvora, kao i miješanje istražnih zatvorenika sa zatvorenicama, može povećati broj potencijalnih zločinaca u društvu. Usporedbe radi, u Brazilu istražni zatvorenici, često optuženi za manja kaznena djela, ostvaruju veliku ulogu u formiranju kriminalnih organizacija; iste regrutiraju većinu svojih članova upravo iz zatvora. Op.cit. (bilj. 19.), str. 19.

⁴² ZIKZ također propisuje da se zatvorenici koji su kažnjeni za kaznena djela, u zatvorima odvajaju od osoba koje se nalaze u istražnom zatvoru (čl.11.st.6.), te da se zajednički mogu smjestiti zatvorenici za koje se pretpostavlja da neće negativno utjecati jedni na druge (čl. 74.st.2.).

Neodgovarajuće uvjete smještaja u svojoj je praksi ESLJP deklarirao kao ponižavajuće postupanje; u odnosu na Republiku Hrvatsku presude se u velikoj mjeri odnose na osobe na izdržavanju kazne zatvora, npr. *Cenbauer protiv Hrvatske* (2006.g.). U toj je presudi ESLJP utvrdio da Republika Hrvatska nije u dovoljnoj mjeri poboljšala uvjete smještaja zatvorenika te da su čimbenici nedovoljnog prostora, nečistoće ćelija i ukupnih higijenskih uvjeta sami po sebi dovoljni da podnositelju zahtjeva uzrokuju tegobe intenziteta koji premašuje neizbježnu razinu trpljenja inherentnu lišenju slobode (§ 50).

Za uvjete izvršavanja istražnog zatvora važna je presuda *Peša protiv Hrvatske* (2010.g.), koja je nastavak na *supra* navedenu odluku Ustavnog suda u kojoj su uvjeti smještaja u Zatvoru u Zagrebu utvrđeni ponižavajućim. ESLJP je, uzevši u obzir takvu presudu Ustavnog suda, puštanje podnositelja zahtjeva na slobodu odmah poslije donošenja iste te njegovo pokretanje građanskog postupka za naknadu štete pred domaćim sudom, odbacio dio zahtjeva koji se odnosi na naknadu štete zbog neadekvatnih uvjeta u zatvoru.

Konačno, realno stanje smještaja svih kategorija zatvorenika u hrvatskom zatvorskom sustavu prikazao je pučki pravobranitelj u jednom od svojih godišnjih izvješća⁴³. Tako ističe da u većini zatvora više ne postoji niti jedna prostorija koja bi se prenamjenom mogla osposobiti za smještaj osoba kojima je oduzeta sloboda. Dnevni boravci, kapelice, društvene prostorije, čak i dijelovi upravnih prostorija prenamijenjeni su u spavaonice, a madrace u sobama stavljaju na pod budući da u spavaonice više ne stanu metalni okviri za krevet. Prenapučenost neminovno dovodi i do nemogućnosti ostvarenja drugih prava propisanih domaćim zakonodavstvom i međunarodnim standardima, kao što su pravo na boravak na slobodnom zraku najmanje dva sata dnevno, pravo na rad, zdravstvenu zaštitu i sl.⁴⁴

U svrhu dobivanja mišljenja pravnih stručnjaka o pravima istražnih zatvorenika, proveli smo istraživanje na uzorku od 15 ispitanika⁴⁵. U anketnom upitniku postavljene su određene tvrdnje, a stručnjaci su ocjenjivali u kojoj se mjeri s njima slažu.

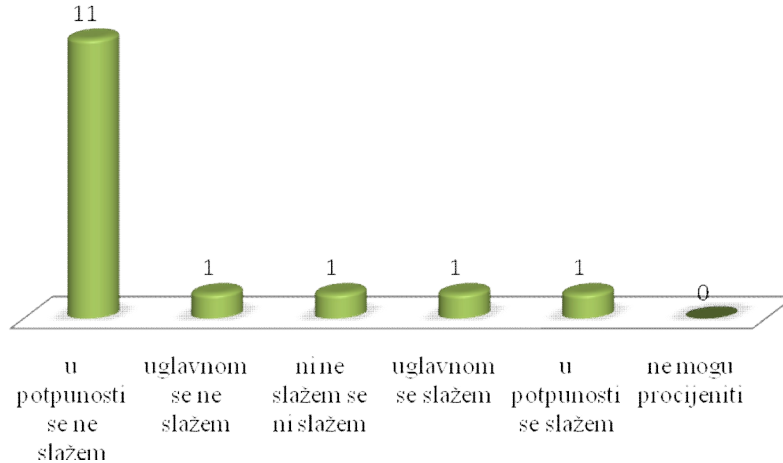
⁴³ Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2008.g.
<http://www.ombudsman.hr/dodaci/Izvjesce%20o%20radu%20Puckog%20pravobranitelja%20u%202008.%20go%20dini.pdf>. 24.03.2012.g. Detaljnije o ulozi pučkog pravobranitelja u pogledu zaštite prava istražnih zatvorenika v. 3.5.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 32.

⁴⁵ Istraživanje je provedeno na uzorku od 9 sudaca (od kojih 8 sa Županijskog suda u Zagrebu, a 1 sa Općinskog kaznenog suda u Zagrebu) i 6 odvjetnika. Anketni upitnik je anonimiziran. Ovim putem im zahvaljujemo na pruženoj pomoći i suradnji.

GRAFIKON 1.

Istražni zatvorenici se smještaju u prostorije odgovarajuće veličine koji odgovaraju potrebnim zdravstvenim uvjetima

Mišljenje pravnih stručnjaka u pogledu ove tvrdnje uglavnom se podudara sa stajalištima Ustavnog suda i ESLJP iznesenim u relevantnim odlukama te stajalištem pučkog pravobranitelja iz godišnjeg izvješća o radu. Smještaj istražnih zatvorenika jedan je od najvažnijih elemenata uvjeta njihovog boravka u zatvoru, a provedeno istraživanje potvrđuje i ostala suglasna stajališta da nije adekvatno osiguran. Ovom prilikom valja napomenuti da je prošlo već više od 3 godine od odluke Ustavnog suda⁴⁶ kojom se nalaže Vladi RH da u roku od 5 godina prilagodi smještajne kapacitete zatvora potrebama osoba lišenih slobode (v. *supra*). U određenoj mjeri je udovoljeno tom zahtjevu u pogledu osoba na izdržavanju kazne zatvora⁴⁷, dok se za istražne zatvorenike situacija nije promijenila.

2.4.2. Prehrana

Istražnom zatvoreniku treba osigurati tri obroka dnevno koji količinom i kakvoćom zadovoljavaju higijenske i prehrambene standarde, a primjereni su dobi, zdravlju te vjerskim i kulturnim zahtjevima, kalorične vrijednosti od najmanje 3000 kcal (čl.15.st.1. Pravilnika).

⁴⁶ Op.cit. (bilj. 36.)

⁴⁷ Povećanjem smještajnog kapaciteta Kaznionice u Glini, v. str. 57.

Također, postoji mogućnost da istražni zatvorenik (u usporedbi s osobom na izdržavanju kazne zatvora)⁴⁸, na vlastiti trošak i za osobnu potrebu putem uprave zatvora naruči dnevne obroke hrane iz zatvorske kuhinje ili ugostiteljskog objekta. O molbi zatvorenika odlučuje upravitelj u skladu s mogućnostima zatvora (čl.15.st.2. Pravilnika).

Dnevni obroci hrane poslužuju se u sobama ili u odgovarajućim zajedničkim prostorijama (čl.15.st.4.Pravilnika). Međutim, često se događa da zbog prenapučenosti ćelija, tj. zbog nedovoljnog broja stolaca istražni zatvorenici konzumiraju obrok u smjenama, za stolom za koji ne mogu svi stati. Pučki pravobranitelj posebno upozorava da u sobama zbog prenapučenosti nema dovoljno stolaca, pa zatvorenici često moraju jesti u krevetima ili ne dobivaju cjelokupan pribor za jelo⁴⁹. Dolazi i do pojave da u istoj ćeliji jedni jedu obrok, a drugi u isto vrijeme obavljaju nuždu⁵⁰.

Iz sudske prakse ESLJP-a vidljivo je da se zatvorenici često žale na neadekvatnu prehranu u domaćim zatvorima⁵¹. Iako se većina tih presuda odnosi na osobe na izdržavanju kazne zatvora, valja napomenuti da se obje kategorije osoba lišenih slobode smještaju u istim zatvorima, što podrazumijeva i istu infrastrukturu, a kalorična vrijednost hrane na isti je način propisana u Pravilniku i u ZIKZ-u. Nije pobliže označeno što podrazumijevaju pritužbe na „lošu kakvoću“ hrane, no čini se da ipak primarni problem predstavlja nemogućnost njena odgovarajućeg konzumiranja zbog prenapučenosti ćelija.

2.4.3. Kretanje i organizacija slobodnog vremena

Jedna od najvećih različitosti u pravima istražnih zatvorenika i osoba na izdržavanju kazne zatvora odnosi se upravo na organizaciju slobodnog vremena. Istražnim zatvorenicama je jedina faktična mogućnost kretanja i tjelesne aktivnosti ograničena na dva sata dnevno kretanja na slobodnom zraku. ZKP propisuje da istražni zatvorenici imaju pravo na osmosatni neprekidni odmor u vremenu od dvadeset i četiri sata, kao i kretanje na slobodnom zraku

⁴⁸ Zatvorenik se o svom trošku može opskrbiti prehrambenim proizvodima samo u prodavaonici kaznonice, odnosno zatvora (čl.78.st.4. ZIKZ-a)

⁴⁹ Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2011.g., str.25.

<http://www.ombudsman.hr/dodaci/Izvjesce%20za%202011.%20godinu.pdf>, 24.03.2012.g.

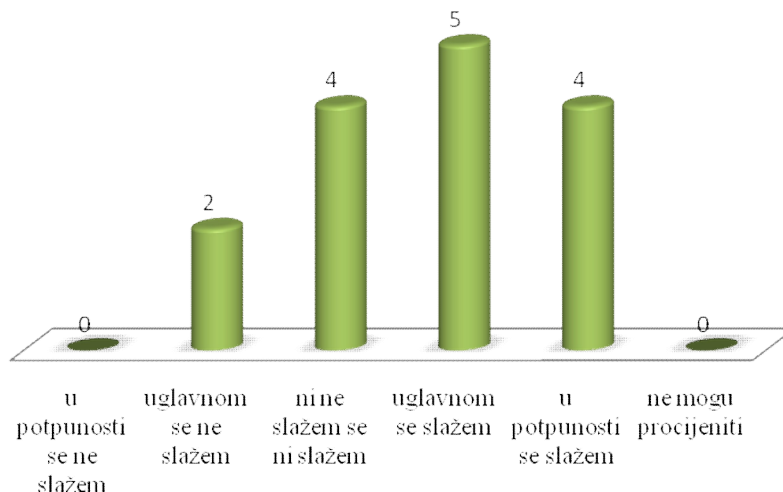
⁵⁰ Op.cit. (bilj. 36.), §2.2.

⁵¹ Primjerice, u presudi *Cenbauer protiv Hrvatske* (2006.g.) da su „zatvorenicama bili posluživani samo ugljikohidrati, bez bilo kakvog povrća i skoro bez ikakvog mesa“, a u *Šitić protiv Hrvatske* (2007.g.) „da je hrana bila loše kakvoće“.

najmanje dva sata dnevno (čl.138.st.1.)⁵², a Pravilnik da se u isto vrijeme i istom prostoru neće omogućiti kretanje na slobodnom zraku istražnim zatvorenicima čije bi druženje moglo štetno utjecati na vođenje postupka (čl.17.st.2. Pravilnika). Kretanje uključuje i razgovor, sjedenje, pušenje i ostale aktivnosti koje nisu u suprotnosti s odredbama Pravilnika (čl.17.st.3.).

GRAFIKON 2.

Istražnim zatvorenicima je u dovoljnoj mjeri osiguran osmosatni neprekidni odmor u vremenu od dvadeset i četiri sata i kretanje na slobodnom zraku najmanje dva sata dnevno

Pravni stručnjaci se uglavnom slažu s ovom tezom. Međutim, sukladno svrsi određivanja mjere istražnog zatvora, neprihvatljivo je da je cjelokupna rekreacija i razonoda istražnih zatvorenika ograničena na dvosatnu dnevnu šetnju, čitanje tiskovina i gledanje televizije. Usporedbe radi, ZIZK propisuje da se slobodno vrijeme osoba na izdržavanju kazne zatvora organizira u likovnim, tehničkim, glazbenim, literarnim, dramskim, novinarskim, informatičkim i sličnim radionicama, raspravnim klubovima, vježbaonicama i sl. (čl.96.st.3.)⁵³. Također, zatvorenicima se omogućuje samoorganiziranje slobodnog vremena na vlastiti trošak i praćenje radijskog i televizijskog programa u skladu s kućim

⁵² Slično rješenje nalazimo i u čl.17.st.1. Pravilnika. Ono propisuje da će se zatvorenicima osigurati kretanje na slobodnom zraku u za to namijenjenom prostoru najmanje dva sata dnevno.

⁵³ Mediji često izvještavaju o uvjetima života u zatvoru pa se ponekad mogu naći članci o organizaciji vremena zatvorenika. Tako upravitelj Zatvora u Osijeku Tomislav Cvitanušić navodi da u zatvoru djeluju dvije građanske udruge koje održavaju različite radionice te zatvorenici imaju mogućnost baviti se glazbom, crtanjem, slikanjem, kiparstvom, dramskim radom, već prema svojim sklonostima. Planira se i mala izložba radova, ali i interni zatvorski mjesečnik. Jednom tjedno se organizira i gledanje filmova pomoću kućnog kina. Cvitanušić ističe i da je osječki zatvor skučen prostorom, ali da se koriste „sve mogućnosti da kulturno- umjetnički život u zatvoru bude dostojan čovjeka“. Članak je dostupan na: <http://danas.net.hr/hrvatska/page/2011/11/17/0753006.html>. 15.3.2012.

redom (čl.101.st.1), što se (*mutatis mutandis*) primjenjuje i na istražne zatvorenike, iako ni ZKP ni Pravilnik ne sadrže sličnu odredbu.

Istražnim zatvorenicima se *formalno* jamče slična prava⁵⁴ kao i osobama na izdržavanju kazne zatvora, ali ona zbog same naravi mjere i infrastrukturnih nemogućnosti ostvarenja ostaju faktično neostvarena. U istražnom zatvoru će se nerijetko nalaziti više osoba čije je odvajanje nužno za uspješno ostvarenje svrhe kaznenog postupka. Tako se npr. tijekom pregleda pučkog pravobranitelja u Zatvoru u Splitu nalazilo 14 velikih skupina supočinitelja koji ne smiju dolaziti u kontakt u istražnom zatvoru, a tijekom pregleda u Zatvoru u Rijeci više od 10 skupina (neke i više od 10 supočinitelja). U odnosu na takve grupe, šetnje bi svakog dana trebale trajati čak 20 sati, ukoliko bi svaki supočinitelj dnevno boravio na zraku 2 sata. Isti problem dovodi i do nemogućnosti ostvarenja drugih prava kao što je npr. pravo na rad, o čemu detaljnije v. 2.4.4.

U jednoj ustavnoj tužbi⁵⁵, podnositelj navodi da mu nisu osigurane nikakve dnevne aktivnosti, a tijekom dana mu nije dozvoljeno da spava ili da bude u krevetu. Navodi i da se izlasci na svjež zrak i tjelovježbu ne ograničavaju, ali je njihov raspored prepušten odlukama zatvorske uprave (§2.2.) U zahtjevu ESLJP-u⁵⁶ drugi podnositelj ističe da mu je bilo dopušteno provoditi samo petnaest do dvadeset minuta na svježem zraku dok se nalazio u istražnom zatvoru u Varaždinu.

2.4.4. Rad

Pravilnik propisuje da će se zatvoreniku omogućiti rad *u* prostorima zatvora u skladu s mogućnostima zatvora, a *izvan* zatvora pod nadzorom i uz odobrenje nadležnog suda. (čl.24.st.1.). Važna je odredba da se propisi o radu zatvorenika na izdržavanju kazne zatvora na odgovarajući način primjenjuju na organizaciju rada, obveze iz rada i prava s temelja rada istražnih zatvorenika (čl.24.st.2. Pravilnika) – dakle, u pogledu prava na rad, na istražne se zatvorenike analogno primjenjuju odredbe ZIKZ-a. On omogućuje rad zatvorenika u skladu s

⁵⁴ To su npr. aktivnosti za zadovoljavanje tjelesnih, duhovnih i kulturnih potreba zatvorenika u likovnim, tehničkim, glazbenim, literarnim, informatičkim, sportskim i sl. radionicama. One bi se, prema mogućnostima zatvora, trebale organizirati u zajedničkim prostorima i prostorijama izvan sobe za smještaj (sportsko igralište, sportska dvorana, dnevni boravak, knjižnica i dr.) (čl.25.st.1. i 2. Pravilnika).

⁵⁵ Op.cit. (bilj. 36.)

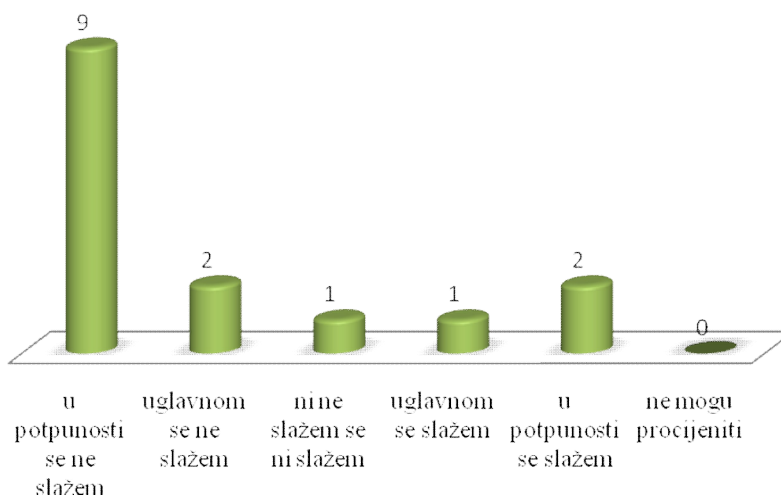
⁵⁶ Presuda *Dolenec protiv Hrvatske* (2009.g.)

njegovim zdravstvenim sposobnostima i mogućnostima zatvora. Također, omogućuje im se da se zaposle kod drugog poslodavca izvan zatvora (čl.80. st.2. i 4.).

Primjena ovih odredaba na istražne zatvorenike (posebice na rad *u* zatvoru) onemogućena je zbog sličnih praktičnih razloga kao i pravo na odgovarajući smještaj, kretanje na slobodnom zraku te pravo na organizaciju slobodnog vremena. Također, valja uzeti u obzir i privremeni karakter istražnog zatvora i nepostojanje pojedinačnog programa njegova izvršavanja u kojem bi istražni zatvorenik bio raspoređen na rad. Nelogičnost i neprovedivost navedenih odredaba Pravilnika posebice dolazi do izražaja ako promotrimo *ratio* istražnozatvorskih razloga. Naime, kako je moguće uputiti istražnog zatvorenika na rad *izvan* zatvora ako postoji opasnost od njegova bijega, ponavljanja kaznenog djela, utjecaja na svjedoke ili uznemiravanja javnosti zbog težine počinjenog djela (op.a.)?

GRAFIKON 3.

Istražni zatvorenici u skladu s propisima ostvaruju pravo na rad

Uz nekolicinu drugačijih mišljenja, ispitanici su uglavnom suglasni da istražni zatvorenici ne ostvaruju pravo na rad. Takvo je stanje rezultat s jedne strane manjkavosti u zakonskoj regulaciji, a s druge infrastrukturnih nemogućnosti kao što su nedostatak zaposlenika⁵⁷, odgovarajućih prostora i sl.

⁵⁷ Detaljnije v. Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran: *Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika*, HLJKPP, vol. 13., br. 2/2006. Unutar ovog rada su objavljena i Europska zatvorska pravila iz 2006.g., http://flifl.pravo.hr/_download/repository/12Babic.pdf, 30.04.2012.g.

2.4.5. Obrazovanje

Već je *supra* navedeno da sama narav mjere istražnog zatvora, prvenstveno njena privremenost, rezultiraju negativnim učincima po prava istražnih zatvorenika. Mnogi su od njih mlade osobe čije je obrazovanje prekinuto kao posljedica zatvaranja. Nekima će na taj način biti onemogućeno stjecanje praktičnog iskustva; time će im biti teško pronaći posao nakon puštanja na slobodu, što će ograničiti mogućnost njihova daljnjeg razvitka i napredovanja⁵⁸. Istraživanja su pokazala da će zatvaranje mladih osoba smanjiti njihovu buduću zaradu i sposobnost da budu dio radne snage te ih pretvoriti u manje stabilne zaposlenike⁵⁹. Istražnim zatvorenicima je nedostupno stjecanje kako obveznog, tako i dodatnog obrazovanja, što u kombinaciji s nemogućnošću ostvarivanja prava na rad dovodi do njihove potpune marginalizacije. To se, uzevši u obzir prosječno trajanje istražnog zatvora u Republici Hrvatskoj (v. 4.), pokazuje kao značajan nedostatak.

Unutarnji propisi koji reguliraju isključivo prava istražnih zatvorenika (ZKP, Pravilnik) ne navode (!) i njihovo pravo na obrazovanje. S druge strane, ZIKZ-om je ono zajamčeno osobama na izdržavanju kazne zatvora. Njima kaznionica, odnosno zatvor u skladu sa svojim mogućnostima organizira osnovnu i strukovnu izobrazbu i stjecanje dodatnih radnih vještina (čl.91.st.1.). Također, osigurava im se osnovno školovanje te opismenjavanje nepismenih zatvorenika (čl.92.st.1. i 2.).

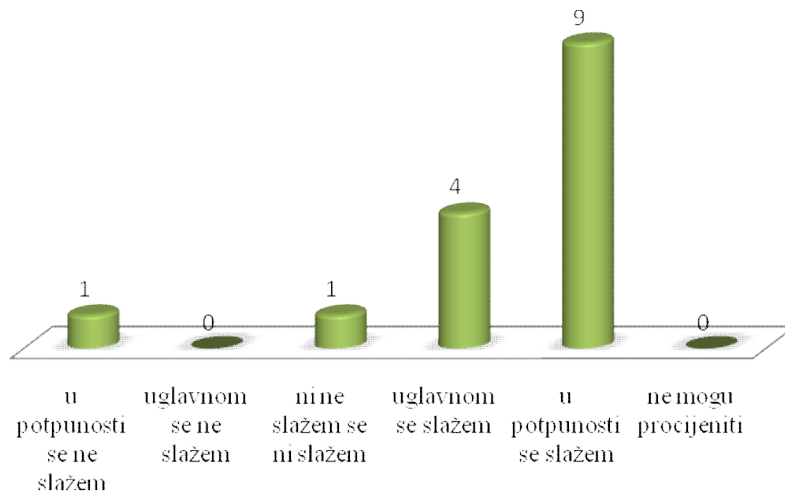
Nemogućnost obrazovanja istražnih zatvorenika dijelom je rezultat nepostojanja pojedinačnog programa izvršavanja kojim se osobi na izdržavanju kazne zatvora određuju aktivnosti na temelju njegovih osobnih sposobnosti i potreba. Tako ZIKZ propisuje da se vrsta izobrazbe određuje programom izvršavanja, a ovisi o sposobnostima i sklonostima zatvorenika, trajanju kazne i drugim okolnostima značajnim za ostvarivanje svrhe izvršavanja kazne te mogućnostima kaznionice, odnosno zatvora (čl.93.st.1.). Usprkos tome, nema jasnih organizacijskih zapreka da se pravo na obrazovanje istražnim zatvorenicima osigura u istoj mjeri kao i osobama na izdržavanju kazne zatvora. Na tu potrebu ukazuju i pravni stručnjaci.

⁵⁸ Op.cit. (bilj. 19.), str. 24.

⁵⁹ Ibid., str. 27., prema Townhead, Laurel: *Pre-trial Detention of Women and its Impact on their Children*, Geneva: Quaker United Nations Office, 2007.g., str.5.

GRAFIKON 4.

Istražnim zatvorenicima treba omogućiti pravo na obrazovanje za vrijeme izvršavanja mjere

Zanimljivo, u pravnoj teoriji nije ni bilo inicijative da se regulira pravo istražnih zatvorenika na obrazovanje. Upravo u ovom aspektu najviše dolazi do izražaja nejednakost u pravima istražnih zatvorenika i osoba na izdržavanju kazne zatvora (op.a).

2.4.6. Zdravstvena zaštita i medicinska pomoć

„Kada država lišava građane njihove slobode, ona preuzima na sebe odgovornost skrbi o njihovom zdravlju u smislu uvjeta pod kojima su zatvoreni, pojedinačnih postupaka koji mogu biti potrebni zbog tih uvjeta te osiguranja liječenja, mjera i aktivnosti zdravstvene zaštite kvalitetom i opsegom određenim u javnom zdravstvu za osigurane osobe iz obveznog zdravstvenog osiguranja“⁶⁰.

Istražnom zatvoreniku, zdravstveno osiguranoj osobi⁶¹, liječenje se osigurava u ambulanti ugovornog liječnika primarne zdravstvene zaštite u skladu s općim propisom o zdravstvenoj zaštiti, a na njegov zahtjev i po odobrenju nadležnog suda zatvorenika može

⁶⁰ Op.cit. (bilj. 49.), str. 26.

⁶¹ Zatvoreniku koji nema zdravstveno osiguranje liječenje se osigurava na teret državnog proračuna u zatvorskoj ambulanti (čl.16.st.2. Pravilnika).

posjetiti liječnik kojeg on izabere⁶² (čl.16.st.1.Pravilnika). Mogućnost izbora liječnika je jedna od (formalnih) prednosti koju istražni zatvorenici imaju u odnosu na zatvorenike. ZKP propisuje da istražni zatvorenik ima pravo zahtijevati posjet liječnika po odobrenju suca istrage, odnosno predsjednika vijeća i pod njegovim nadzorom, odnosno nadzorom osobe koju on odredi (čl.139.st.1.). Uzevši u obzir činjenicu da se istražni zatvorenici u najvećoj mjeri žale upravo na nedostatak zdravstvene zaštite⁶³, jasno je da se pravo iz navedene odredbe ne ostvaruje u praksi. Ostaje nejasno je li tako zbog organizacijskih problema (npr. dozvole za posjet liječnika, troškovi njegova dolaska u zatvor i sl.), ili zbog neupućenosti samih istražnih zatvorenika u ovo pravo.

Položaj osoba na izdržavanju *kazne zatvora* jest bolji, utoliko što se njima pojedinačnim programom izvršavanja kazne zatvora omogućuje poseban medicinski tretman prikladan osobnim potrebama svakog zatvorenika (obvezno liječenje od ovisnosti, socijalna, psihološka i psihijatrijska pomoć i sl. (čl. 69.st.3. ZIKZ-a)). Ako se *istražni zatvor* odredi npr. osobi koja je oboljela od PTSP-a i koja je liječeni alkoholičar⁶⁴, ona će najčešće biti podvrgnuta isključivo farmakoterapiji⁶⁵, bez adekvatnog liječničkog nadzora (npr. periodičnih provjera zdravstvenog stanja istražnog zatvorenika i prilagođavanja terapije sukladno njegovim trenutnim potrebama), psihijatrijske pomoći ukoliko je potrebna i sl. Primjerice, zbog neadekvatnog medicinskog tretmana, jedan je podnositelj ustavne tužbe⁶⁶ istaknuo da mu se psihičko zdravlje narušilo, postao je nervozan i anksiozan i razmišljao da će poludjeti ili će samom sebi nanijeti neko zlo.

Mišljenje ispitanika podijeljeno je oko pitanja je li medicinski tretman prilagođen osobnim potrebama svakog istražnog zatvorenika, no rezultati istraživanja pokazuju da se većina ne slaže s tom tvrdnjom.

⁶² Takva odredba se nalazi i u Preporuci Odbora ministara Vijeća Europe (2006) 13 državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zlorabe.

⁶³ v. *infra* pritužbe pučkom pravobranitelju, te komentar grafikona 12.

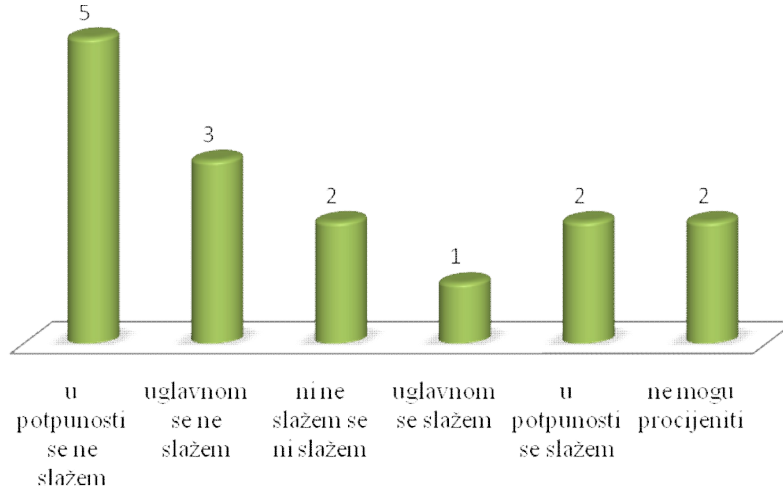
⁶⁴ Ovdje ne govorimo o osobama s duševnim smetnjama koje su posebna kategorija istražnih zatvorenika. O njima detaljnije v. 2.4.9.2.

⁶⁵ Farmakoterapija ili terapija medikamentima služi se lijekovima biljnog (fitoterapija), životinjskog (opoterapija) ili kemijskog podrijetla. Detaljnije v. *Medicinska enciklopedija*, svezak VI., Zagreb 1970., str. 213

⁶⁶ Op.cit. (bilj. 36.)

GRAFIKON 5.

Medicinski tretman u istražnom zatvoru prilagođen je potrebama svakog istražnog zatvorenika

Sukladno praksi ESLJP-a, nedostatak medicinske zaštite u istražnom zatvoru kvalificiran je kao nečovječno i ponižavajuće postupanje. U jednom je slučaju⁶⁷ kći podnositelja zahtjeva primljena u zatvor u lošem zdravstvenom stanju; bolovala je od astme i bila ovisna o heroinu. Konstantno je povraćala za vrijeme pritvora i doživjela dramatičan pad težine; liječnici ju po proteku tjedan dana od primitka u zatvor više nisu pregledali što je rezultiralo kolabiranjem i premještajem u bolnicu. Žrtva je umrla nakon dva tjedna, a u kasnijoj istrazi ustanovljeni su propusti zatvorske vlasti u nadzoru njena zdravstvenog stanja i pružanju stručne pomoći. Drugi⁶⁸ je podnositelj zahtjeva bio HIV pozitivan i patio od ozbiljnog mentalnog poremećaja, što je povećavalo rizik od dobivanja bilo koje druge bolesti tijekom pritvora. U tim je okolnostima odsustvo kvalificirane i pravovremene medicinske pomoći, uz to što su državna tijela odbila dopustiti neovisan medicinski predmet zdravstvenog stanja pritvorenika, rezultiralo jakim osjećajem nesigurnosti i fizičkom patnjom, što prema mišljenju Suda predstavlja ponižavajuće postupanje.⁶⁹

Liječenje istražnog zatvorenika ostvaruje se prvenstveno u zatvoru, a ukoliko to ne bi bilo moguće (npr. zbog nedostatka liječnika, neadekvatne opreme i sl.), upravitelj će ga

⁶⁷ *McGlinchey protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2003.g.)

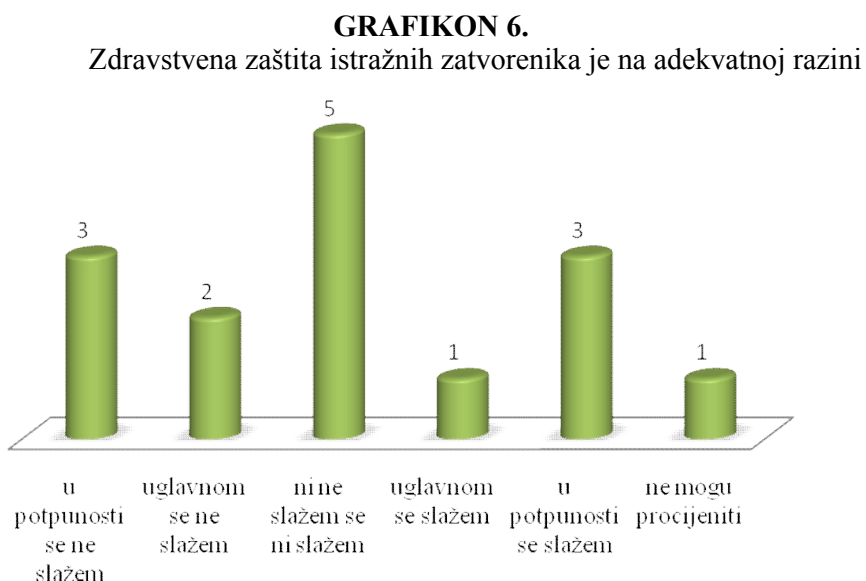
⁶⁸ *Khudobin protiv Rusije* (2006.g.)

⁶⁹ Op.cit. (bilj. 25.), str. 33. Vidi još i presude *Farbuths protiv Latvije* (2004.g.), *Popov protiv Rusije* (2006.g.).

uputiti u Zatvorsku bolnicu u Zagrebu. U Zatvorsku bolnicu smještaju se istražni zatvorenici – osobe s duševnim smetnjama, zatvorenici kojima je izrečena sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja iz čl.76. KZ-a, te svi ostali oboljeli zatvorenici iz zatvorskog sustava (uključujući i istražne zatvorenike). Ako liječenje ni tamo ne bi bilo moguće, istražni će se zatvorenik uputiti u ustanovu javnog zdravstva (čl.16.st.6. Pravilnika).

CPT⁷⁰ je posjetio Zatvorsku bolnicu u Zagrebu 1998.g., te u svojem izvješću iz 2001.g. navodi da delegacija nije bila impresionirana kvalitetom psihijatrijskog tretmana koja je ograničena isključivo na farmakoterapiju. Liječnici u bolnici dali su do znanja da postoji jasna potreba za razvijanjem rehabilitacijskih i ostalih terapijskih aktivnosti (grupne terapije, individualne psihoterapije i sl.); isto tako ističu da ograničen broj osoblja i sama priroda ustanove priječe daljnji razvitak u ovom području⁷¹.

Izvješće pučkog pravobranitelja za 2011.g. pokazuje da je kvaliteta zdravstvene zaštite koja se osigurava u zatvorskom sustavu bila, uz uvjete smještaja, najčešći razlog pritužbi svih kategorija osoba lišenih slobode pučkom pravobranitelju. Unutar same kategorije zdravstvene zaštite, najveći broj pritužbi odnosi se na liječenje oboljelih od hepatitisa C, izradu stomatoloških pomagala te dostupnost psihijatrijske zaštite⁷². Međutim, mišljenje pravnih stručnjaka razlikuje se od podataka iznesenih u navedenom izvješću.

⁷⁰ v. bilj. 28.

⁷¹ <http://www.cpt.coe.int/documents/hrv/2001-04-inf-eng.pdf>, str.64., 15.03.2012.g.

⁷² Op.cit. (bilj. 49.), str. 26., 27.

To se može objasniti jasnim nastojanjima nadležnih tijela da iskoriste sve dostupne mogućnosti u ostvarivanju zadovoljavajuće razine medicinskog tretmana. Kao osnovni problem u ostvarivanju ističe se nedostatak osoblja u zatvorskom sustavu. Primjerice, 2005.g. je u hrvatskom zatvorskom sustavu bilo zaposleno svega 14 liječnika opće medicine, 5 specijalista psihijatarata, 4 stomatologa, po 2 specijalista kirurga i internista te po 1 specijalist pulmolog, specijalist opće medicine i specijalist medicine rada⁷³.

2.4.7. Kontakt zatvorenika s braniteljem

Ustav RH propisuje da je sloboda i tajnost dopisivanja i drugih oblika općenja zajamčena i nepovrediva te da se samo zakonom mogu propisati ograničenja nužna za zaštitu sigurnosti države ili provedbu kaznenog postupka (čl.36.st.1. i 2.). Svaki okrivljenik ima pravo na branitelja i nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem i s tim pravom mora biti upoznat (čl.29.st.2.). Sukladno ZKP-u, svaki istražni zatvorenik ima pravo razgovarati s braniteljem, slobodno, neometano i bez nadzora (čl.139.st.5.) u za to određenoj prostoriji. Ovlaštena službena osoba vizualno i bez mogućnosti slušanja nadzire posjet (čl.18.st.1. Pravilnika). Budući da branitelj pomaže istražnom zatvoreniku (kao okrivljeniku) u utvrđivanju činjenica u njegovu korist te korištenju njegovim procesnim pravima, pravo na slobodan razgovor s braniteljem predstavlja jedno od „minimalnih prava obrane“⁷⁴ koje se samo iznimno može ograničiti⁷⁵.

Za vrijeme trajanja razgovora, ovlaštena službena osoba može prekinuti posjet branitelja ako zatvorenik ili branitelj narušava red i sigurnost u zatvoru ili uobičajeno uljudno ponašanje (čl.18.st.2. Pravilnika). Posjeti branitelja omogućuju se tijekom radnog vremena, no

⁷³ Op.cit. (bilj. 57.), str. 689.

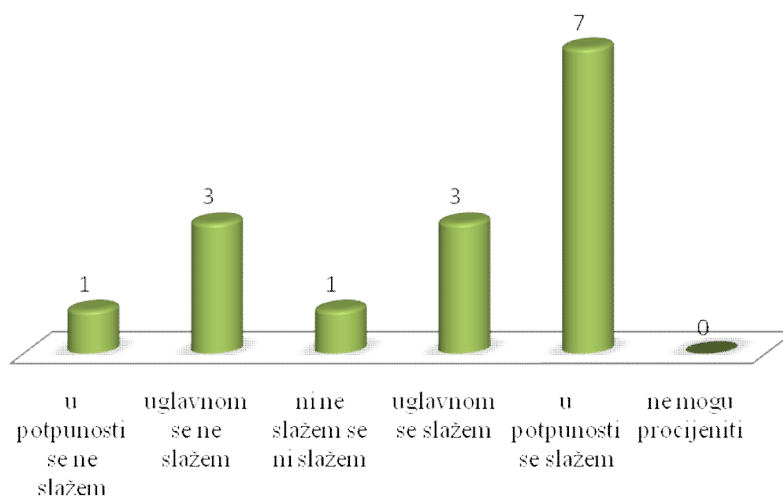
⁷⁴ Op.cit. (bilj. 17.), str. 215., 222.

⁷⁵ Ograničenje je propisano čl.76.st.2. ZKP i omogućuje da sudac istrage, na obrazloženi prijedlog državnog odvjetnika može do podizanja optužnice odlučiti da se pisma, poruke i razgovori okrivljenika i branitelja nadziru u slučaju teških kaznenih djela određenih Kaznenim zakonom, kao i u postupku za kaznena djela za koja postoje osnove sumnje da ih je počinila grupa ljudi ili zločinačka organizacija ako postoji vjerojatnost da bi razgovor okrivljenika s braniteljem doveo do prikrivanja kaznenih djela, pomoći počinitelju nakon kaznenog djela ili ako u pogledu okrivljenika postoje okolnosti koje upućuju na opasnost da će ponoviti kazneno djelo, dovršiti pokušano kazneno djelo ili počinuti teže kazneno djelo kojim prijeti. Ograničenja su u skladu sa Europskim zatvorskim pravilima iz 2006.g.

i to je često problem ako se uzme u obzir činjenica velikog broja zatvorenika i nedostatka prostorija⁷⁶.

GRAFIKON 7.

Istražnom zatvoreniku se u dovoljnoj mjeri omogućuje nesmetan kontakt s braniteljem

Od svih prava, ispitanici smatraju da se pravo na nesmetan kontakt s braniteljem ostvaruje u najvećoj mjeri. Štoviše, ne dolazi do značajnijih odstupanja u stajalištima sudaca i odvjetnika.

2.4.8. Posjeti, dopisivanje i telefonski razgovori

Zatvoreniku će se omogućiti posjeti srodnika ili druge osobe šest puta mjesečno, od čega dva posjeta u neradne dane, a maloljetnom zatvoreniku omogućit će se deset posjeta mjesečno u trajanju od najmanje trideset minuta, te posjeti predstavnika nadležnog centra za socijalnu skrb. Posjet može trajati najmanje petnaest minuta, a najviše jedan sat neovisno o broju posjetitelja, s tim da upravitelj može u opravdanom slučaju odobriti posjet u dužem trajanju (čl. 19. Pravilnika). Restriktivno tumačenje ovog pravila dovodi do toga da se, u pravilu, istražnim zatvorenicima posjeti neopravdano ograničavaju na petnaest minuta⁷⁷. Posjet se omogućava po odobrenju suca istrage odnosno predsjednika vijeća i pod njegovim nadzorom ili nadzorom osobe koju on odredi (čl.139.st.1. ZKP-a).

⁷⁶ Zato dolazi i do otežanosti i nerazgovijetnosti razgovora, zbog buke koju u prostoriji za branitelje („razgovaraonici“) stvaraju drugi zatvorenici istodobno razgovarajući sa svojim braniteljima. Op.cit. (bilj. 36.)

⁷⁷ Op.cit. (bilj. 49.), str. 31.

U Europskim zatvorskim pravilima propisuje se da će neosuđeni zatvorenici moći primati dodatne posjete i imati dodatan pristup drugim oblicima komunikacije. Pravilnikom o pogodnostima zatvorenika⁷⁸ propisuje se da će se češći kontakti s vanjskom svijetom (češći i dulji posjeti obitelji i trećih osoba, telefoniranje bez nadzora i sl.) (čl.4.st.1.) omogućiti osobama na izdržavanju kazne zatvora, dok slična odredba za istražne zatvorenike ne postoji.

U odnosu na cjelokupan režim posjeta, punomoćnica jednog podnositelja ustavne tužbe⁷⁹ je, osvrnuvši se na njegove pritužbe, istakla izuzetno birokratiziranu i sporu proceduru ostvarivanja prava zatvorenika na posjete obitelji; to u velikoj mjeri ide na štetu njihovih prava na vezu s vanjskim svijetom, posebice članovima obitelji. Oni, ako žele ostvariti svoje pravo na 20 minuta razgovora s istražnim zatvorenikom, moraju proći mukotrpnu proceduru dobivanja dozvola za razgovor na sudu, zatim čekati (ponekad i satima) pred zatvorom dopuštenje za ulazak, da bi tamo tek nakon sat ili dva bili konačno uvedeni u prostorije za razgovor. Tako su, ističe, izgubili cijeli dan na kratkotrajni kontakt čiji je učinak još više smanjen i doveden ispod najmanje prihvatljive razine (§12.3.)

Na temelju takvih navoda, Ustavni sud je ocijenio da je pravni režim posjeta istražnim zatvorenicima u uvjetima prenapučenosti neprimjeren, kako u pogledu duljine dopuštenog kontakta, tako i u pogledu procedure koja se na članove obitelji primjenjuje. Ona, zbog svojeg načina provođenja i trajanja, bitno umanjuje smisao takvih kontakata istražnih zatvorenika s obitelji i vanjskim svijetom (§17.3.). Ustavni sud navodi da je kao i ostala državna tijela Republike Hrvatske svjestan problema prenapučenosti zatvora koji je problem i suvremenih zatvorskih sustava kontinentalne Europe. Međutim, države u kojima to nije moguće izbjeći moraju takvo stanje nadoknaditi zatvorenicima posebnom pozornošću i skrbi koja se pridaje uvjetima njihova boravka u zatvoru, a posebice im se mora u najvećoj mogućoj mjeri olakšati veza s obitelji (§15.).

Ograničenje posjeta i dopisivanja jedina je mjera (stegovna kazna) koju sudac istrage, sudac pojedinaac, odnosno predsjednik vijeća može, na prijedlog upravitelja zatvora, izreći za stegovne prijesteupe istražnih zatvorenika. To se ograničenje ne odnosi na veze zatvorenika s braniteljem ili susrete s konzularnim službenikom (čl.140.st.1. ZKP-a)⁸⁰.

⁷⁸ NN 66/2010

⁷⁹ Op.cit. (bilj. 36.)

⁸⁰ Detaljnije o stegovnim prijestupima, mjerama i postupku v. 2.5.

Također, istražnom zatvoreniku se omogućava telefoniranje (o svom trošku) s osobom koju je odobrio nadležni sud, najmanje jednom dnevno u primjerenom trajanju, s tim da je razgovor podvrgnut nadzoru službene osobe (čl.22.st.1. i 2. Pravilnika). Problem predstavlja izrazito spora i birokratizirana procedura odobravanja telefonskih brojeva od strane suda, zbog čega je često mogućnost telefoniranja faktički ograničena (v. grafikon 12.). Također, problem može predstavljati i nedostatak financijskih sredstava zbog kojih osoba neće moći platiti telefonski poziv.

Dopisivanje s osobama izvan zatvora moguće je sa znanjem i pod nadzorom suca istrage, a nakon podignute optužnice, sa znanjem i pod nadzorom predsjednika vijeća (čl.139.st.3. ZKP-a). Pisma koja upućuje zatvorenik mora predati upravi zatvora u otvorenoj kuverti, a uprava zatvora mora ih dostaviti (kao i pisma koja zatvorenik prima), prije uručivanja zatvoreniku ili prije otpreme, nadležnom sudu (čl.21. st.1. i 2. Pravilnika). Provjera pisama od strane suda sredstvo je onemogućavanja nepoželjnih kontakata istražnog zatvorenika s okolinom, npr. sa supočiniteljima koji se brane sa slobode, sa svjedocima i sl. Također, istražni zatvorenik može primiti pakete s dopuštenim stvarima iz čl. 10. st. 1. Pravilnika (v. 2.4.1.) težine do 5 kg jedan put tjedno (čl.23.st.1. Pravilnika). Najčešće su to različite osobne potrepštine kao što su odjeća, posteljina, higijenske potrepštine te cigarete, razne tiskovine i sl.; međutim, nije im dopušteno na taj način primiti hranu.

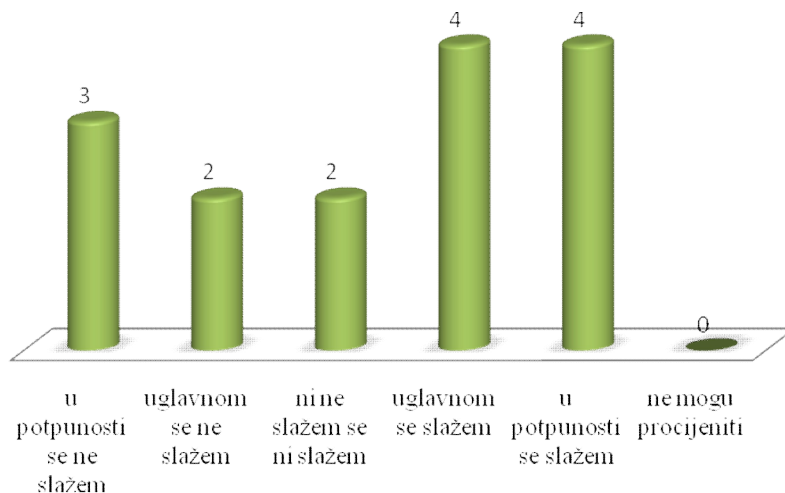
Zatvoreniku se može zabraniti odašiljanje i primanje pisama i drugih pošiljaka, ali ne i odašiljanje molbe, pritužbe ili žalbe (čl. 139.st.3. ZKP-a)⁸¹. Budući da su to iznimno važna sredstva kojima se istražni zatvorenik može služiti u ostvarivanju svojih prava, evidentno je da bi ograničavanje njihova odašiljanja dovelo do potpune izolacije i omogućilo samovolju u postupanju zatvorskih tijela.

Istraživanje pokazuje da su ispitanici uglavnom zadovoljni s ostvarivanjem prava istražnog zatvorenika na posjete, dopisivanje i telefonske razgovore.

⁸¹ O pravnim sredstvima zaštite detaljnije *infra*.

GRAFIKON 8.

Istražnom zatvoreniku se u dovoljnoj mjeri omogućuju posjeti obitelji, dopisivanje i telefonski razgovori

Usprkos tome što je stajalište ispitanika nesuglasno s dosad iznesenim tvrdnjama, ono je razumljivo. Naime, u ostvarivanju ovih prava ne dolazi do povrede zakonskih jamstava, već je rezultat njihovog ograničenja spora i birokratizirana procedura izdavanja dozvola, kao i restriktivno tumačenje propisa.

2.4.9. Posebne kategorije istražnih zatvorenika

ZKP određuje da posebnu pozornost treba posvetiti postupanju prema trudnim ženama, osobama s tjelesnim nedostacima koje joj onemogućuju ili bitno otežavaju kretanje, te osobama koje su navršile 70 godina života; prema njima se istražni zatvor može odrediti samo iznimno (čl.122.st.2.). U posebne kategorije osoba valja uvrstiti i osobe s duševnim smetnjama te strance.

2.4.9.1. Osobe s invaliditetom

Invaliditet (lat. *invaliditas*, od *invalidus*- nesposoban) stanje je organizma nastalo uslijed bolesti, ozljede ili prirodene mane, kojega je posljedica trajno, djelomično ili potpuno

smanjenje sposobnosti čovjeka za normalan socijalni život, rad i privređivanje⁸². U skladu s mišljenjem liječnika, istražnog zatvorenika - osobu s invaliditetom treba se smjestiti u sobu prikladnu potrebama zatvorenika s obzirom na invaliditet⁸³ (čl.13.st.3. Pravilnika). Praksa ESLJP-a⁸⁴ i Ustavnog suda pokazuje da slučajevi povrede prava osoba s invaliditetom te drugih kategorija osoba s posebnim potrebama nisu nepoznanica. Štoviše, te se povrede zbog delikatnosti položaja posebnih kategorija zatvorenika, najčešće pokazuju kao znatno teže u odnosu na ostale zatvorenike.

U pogledu istražnih zatvorenika – osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj iznimno je važna odluka Ustavnog suda⁸⁵ donesena u povodu zahtjeva podnositelja koji se žalio na neadekvatan smještaj u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu gdje je upućen na izvršavanje istražnog zatvora.

Zamjenik pučkog pravobranitelja, posjetivši ustanovu na zahtjev Ustavnog suda, ustanovio je da je podnositelju zahtjeva (koji je tetraplegičar s deformacijom ruku te od vrata na niže nema nikakvih osjetila) bilo nemoguće kretati se u invalidskim kolicima zbog prenapučenosti u sobi koja je pored toga većinu dana bila zaključana, a u njoj nije bilo tekuće vode ni sanitarnog čvora. Također, odjel na kojem je bio smješten nalazio se na drugom katu pa mu je bilo onemogućeno kretanje te za cijelo vrijeme boravka u Zatvorskoj bolnici podnositelj nije iznesen u dvorište kako bi boravio u prostoru predviđenom za šetnju. U vezi s navedenim uvjetima, istaknuto je da unatoč apelima pučkog pravobranitelja na potrebu adaptacije cijele zgrade Zatvorske bolnice i nužnost povećanja smještajnih kapaciteta, nisu učinjeni veći sustavni radovi⁸⁶.

Jednako tako, zamjenik pučkog pravobranitelja zaključuje da u cijelom zatvorskom sustavu ne postoje odgovarajući uvjeti za smještaj i izdržavanje kazne ili istražnog zatvora osoba s ovom kategorijom invaliditeta. Stoga je nužno, na temelju međunarodno preuzetih obveza Republike Hrvatske, a sukladno članku 14. Konvencije o pravima osoba s

⁸² *Medicinska enciklopedija*, svezak III, Zagreb, 1970, str. 498.

⁸³ I ZIKZ sadrži odredbu kojom se osobama s invaliditetom osigurava smještaj primjeren vrsti i stupnju njihove invalidnosti (čl.75.)

⁸⁴ v. npr. presude *Price protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2001.g.) koja se odnosi na zatvorenika s tetraplegijom, zatim *Farbtuhs protiv Latvije* (2004.g.) u odnosu na visoku životnu dob od 86 godina zatvorenika narušenog zdravlja, ili *Mouisel protiv Francuske* (2002.g.) koja se odnosi na leukemiju zatvorenika.

⁸⁵ Odluka Ustavnog suda U-III/64744/2009 od 3. studenog 2010.g.

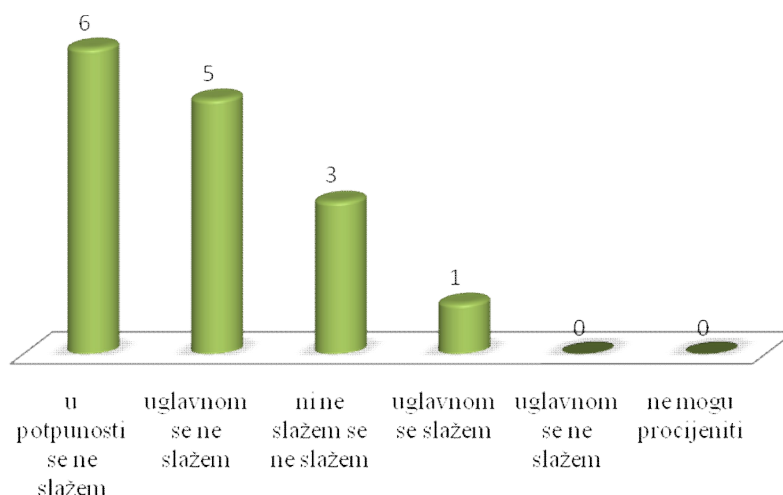
⁸⁶ Zatvorsku bolnicu u Zagrebu pregledao je i CPT (v. bilj. 28) te je u svom nalazu i mišljenju od 10. travnja 2001.g. između ostalog preporučio da se obnove sanitarni prostori bolnice, te da ne bude više od četiri pacijenta u sobi od 20 m². Cjelovito izvješće dostupno je na www.cpt.coe.int/en/states/hrv.htm. Na istoj stranici najavljen je i ponovni posjet Odbora Republici Hrvatskoj za ovu (2012.) godinu. 07.03.2012.g.

invaliditetom žurno osigurati razumnu prilagodbu prostornih uvjeta za smještaj osoba s invaliditetom. U suprotnom, boravak u zatvorskom sustavu za osobe s tom kategorijom invaliditeta mogao bi predstavljati kršenje članka 3. Konvencije (§9).

Pučki pravobranitelj je u svojem izvješću o radu za 2011.g. konstatirao da u Zatvorskoj bolnici još uvijek nisu osigurani odgovarajući uvjeti za smještaj osoba s invaliditetom jer bolnica nema dizala, ponovno podsjećajući na *supra* spomenutu odluku Ustavnog suda kojom se Vladi Republike Hrvatske nalaže da u primjerenom roku, ne duljem od tri godine, omogući nesmetano kretanje zatvorenika s posebnim potrebama po zatvorskoj bolnici⁸⁷. Na problem neadekvatnog smještaja osoba s posebnim potrebama u istražnom zatvoru ukazuje i gotovo jednoglasno stajalište stručnjaka.

GRAFIKON 9.

Smještaj i tretman osoba s posebnim potrebama u istražnom zatvoru je na adekvatnoj razini

2.4.9.2. Osobe s duševnim smetnjama

Ukoliko je protiv okrivljenika određen istražni zatvor na temelju vjerojatnosti da bi zbog *težih* duševnih smetnji mogao počiniti *teže*⁸⁸ kazneno djelo (čl.551.st.1.ZKP-a), on će odlukom upravitelja zatvora biti upućen u bolnicu za osobe lišene slobode ili odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu (čl.135.st.2.ZKP-a). Osoba s tešim duševnim smetnjama, prema

⁸⁷ Op.cit. (bilj. 49.), str. 26.

⁸⁸ Za određivanje pojma „teže kazneno djelo“ v. bilj. 91.

Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama⁸⁹ (u daljnjem tekstu ZZODS), osoba je s duševnim smetnjama koja nije u mogućnosti shvatiti značenje svog postupanja ili ne može vladati svojom voljom, ili su te mogućnosti smanjene u tolikoj mjeri da joj je neophodna psihijatrijska pomoć (čl.3.t.2.)⁹⁰.

U praksi se takvi istražni zatvorenici odmah po donošenju rješenja o određivanju mjere sprovede u Zatvorsku bolnicu u Zagrebu i hospitaliziraju na odjelu akutne psihijatrije gdje borave do pravomoćnosti rješenja o njihovom prisilnom smještaju⁹¹. Iako se ZKP-om do pravomoćnosti takvog rješenja omogućuje smještaj u psihijatrijskoj ustanovi, redovito dolazi do smještanja upravo u Zatvorsku bolnicu. To je iz razloga što institucije javnog zdravstva ne zaprimaju osobu s duševnim smetnjama prije pravomoćnosti rješenja, opravdavajući svoju odluku neadekvatnim sigurnosnim mjerama na odjelima⁹².

2.4.9.3. Stranci

U pravnoj se teoriji vrlo rijetko spominje i analizira problem položaja stranaca u kaznenom postupku⁹³, iako su oni u velikoj mjeri zastupljeni u istražnozatvorskoj populaciji mnogih zemalja. Tako ih je u Češkoj Republici 22%, u Engleskoj i Walesu 13%, a u Njemačkoj čak 44%!⁹⁴ Ta se pojava može objasniti činjenicom nedostatka stalnog prebivališta

⁸⁹ NN 111/97, 128/99, 79/02

⁹⁰ Detaljnije o duševnim smetnjama kao razlogu za lišenje poslovne sposobnosti v. Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka; Jakovac – Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra: *Obiteljsko pravo*, Zagreb 2007.g., str. 416. – 418.

⁹¹ Prisilni smještaj je smještaj osobe s težim duševnim smetnjama u psihijatrijskoj ustanovi bez njezina pristanka ili pristanka njenog zakonskog zastupnika (čl.3.t.14. i 15. ZZODS-a). Ukoliko neubrojiva osoba koja ima teže duševne smetnje i koja je opasna za okolinu počini protupravno djelo, jedina mjera koja se prema njoj može primijeniti (i koja nije kaznenopravna sankcija – v. Novoselec, Petar: *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb 2009.g., str. 242.) prisilni je smještaj u psihijatrijsku ustanovu. Osoba je opasna za okolinu ako postoji visok stupanj vjerojatnosti da bi ona, zbog duševnih smetnji zbog kojih je nastupila njena neubrojivost, mogla ponovno počinuti kazneno djelo za koje je zapriječena kazna zatvora u trajanju od najmanje tri godine (čl.44.st.2. ZZODS). Za takvo kazneno djelo može se uzeti da je „teže kazneno djelo“ iz čl.551.st.1.ZKP-a.

⁹² Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, podaci iz *Izješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda* za 2010. g., str.28., <http://www.vlada.hr/hr/content/download/134135/1941607/file/60%20-%205a.pdf>, 24.03.2012.g.

⁹³ Kad je kazneni postupak pokrenut protiv stranca, sud i druga državna tijela postupaju prema odredbama odgovarajuće konzularne konvencije koja je na snazi u Republici Hrvatskoj (čl.198.st.1. ZKP-a).

⁹⁴ Fair Trials International: *Pre-trial Detention Comparative Research*, str. 2., 6., 11., http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/appendix_2_-_comparative_research_en.pdf, 11.04.2012.g.

ili boravišne dozvole zbog čega nadležna tijela (logično) zaključuju da postoji veća opasnost od bijega i ne određuju blažu mjeru⁹⁵.

Ustav RH jamči da u slučaju sumnje ili optužbe zbog kažnjivog djela osumnjičenik, okrivljenik ili optuženik ima pravo da najkraćem roku biti obaviješten potanko i na jeziku koji razumije o naravi i razlozima optužbe koja se diže protiv njega i o dokazima koji ga terete, te pravo na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu. (čl.29.st.2.toč.1. i 7.). Istražnom je zatvoreniku - strancu, primjenjujući ustavne odredbe, omogućena komunikacija sa sudom na vlastitom jeziku (npr. prijevodi sudskih spisa, pomoć tumača na raspravi i sl.), ali je zanemaren kontakt na vlastitom jeziku i s drugim nadležnim institucijama (npr. upravitelj zatvora i Uprava za zatvorski sustav kojima istražni zatvorenik može podnositi pritužbe) koje se ne mogu obuhvatiti ekstenzivnim tumačenjem pojma „*sud*“ iz čl.29. Ustava RH.

Zatvorenika stranog državljanina mora se upoznati s pravom kontaktiranja konzularnog ili diplomatskog predstavnika države čiji je državljanin ili države koja štiti njegova prava u skladu s međunarodnim pravom (čl.7.st.4. Pravilnika). Odredba Pravilnika šira je u odnosu na čl.139.st.2. ZKP-a, koji spominje samo posjet konzularnog službenika strane zemlje zatvoreniku koji je državljanin *te* zemlje (dakle ne spominje se i državljanin *druge* zemlje čija prava službenik štiti). Posjet odobrava sudac istrage, odnosno predsjednik vijeća, sukladno kućnom redu zatvora.

Ipak, i uz ovo jamstvo, nije realno očekivati od konzularnog službenika (ili pak zatvorenikova branitelja) da će posredovati prilikom svake komunikacije istražnog zatvorenika - stranca s osobljem zatvora ili nadležnim institucijama. Praktični se problem javlja i prilikom obilaska istražnih zatvorenika od strane nadležnog suca u svrhu primanja pritužbi; naime, nije vjerojatno da sudac zna jezik svakog stranog istražnog zatvorenika. Također, ne postoje posebne odredbe koje bi omogućavale dovođenje tumača bilo na zahtjev suca ili samog zatvorenika, a time ostaje nejasno što će se dogoditi u slučaju nemogućnosti sporazumijevanja, tj. može li sudac u obilasku poduzeti neke radnje (npr. dovođenje tumača, ponovni dolazak s tumačem i sl.) prema vlastitom nahodjenju (op.a.)?

⁹⁵ Op.cit. (bilj. 19.), str.19. prema A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern, *Pretrial Detention in the European Union: An Analysis of Minimum Standards in Pre-trial Detention and the grounds for Regular Review in the Member States of the EU*, Tilberg University: Wolf Legal Publishers, 2009.g.

2.4.10. Pogodnosti

Spomenuto je *supra* (v. 2.4.8.) da Europska zatvorska pravila propisuju mogućnost da neosuđeni zatvorenici primaju dodatne posjete i imaju dodatan pristup drugim oblicima komunikacije (čl.99.). U Republici Hrvatskoj je, međutim, donesen Pravilnik o pogodnostima zatvorenika⁹⁶ koji se primjenjuje isključivo na osobe koje izdržavaju kaznu zatvora, dok za istražne zatvorenike sličan propis ne postoji.

Te se pogodnosti zatvorenika sastoje od ublažavanja uvjeta unutar kaznionice odnosno zatvora (korištenje vlastitog televizijskog prijemnika, samostalna priprema hrane i napitaka, uređenje životnog prostora ostalim stvarima, češće primanje paketa i sl.) te od češćih dodira s vanjskim svijetom (češći i dulji posjeti obitelji i trećih osoba, telefoniranje bez nadzora, boravak s bračnim ili izvanbračnim drugom u prostoriji bez nadzora i sl.) (čl. 3. i 4.). Pogodnosti se odobravaju ovisno o rezultatima ocjenjivanja pojedinih područja iz pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora koje vrše članovi tima tretmanske skupine (službenik tretmana, pravosudne policije, strukovni učitelj i ostali službenici koji sudjeluju u provođenju pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora) u skladu sa svojim poslovima jedanput mjesečno, a po potrebi češće (čl.13.st.3.).

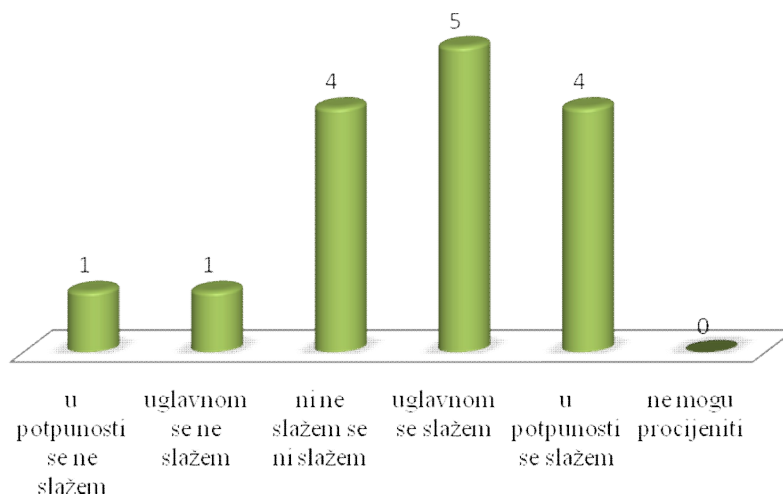
Slijedom iznesenog, ne postoje veće zapreke da se isto ocjenjivanje vrši i u odnosu na istražne zatvorenike kojima bi pogodnosti valjalo odobriti već uzevši u obzir samu narav istražnog zatvora (lišavanje slobode u svrhu provođenja kaznenog postupka, a ne kažnjavanja istražnog zatvorenika!). Dakako, to ne podrazumijeva one pogodnosti osoba na izvršavanju kazne zatvora kojima narav priječi da budu određene u odnosu na istražne zatvorenike, kao što su izlasci s posjetiteljem ili bez njega u mjesto u kojem se nalazi zatvor, korištenje dijela godišnjeg odmora ili cijelog godišnjeg odmora u mjestu prebivališta, boravišta ili drugom mjestu i sl. (čl.4.st.4.,5.,7.). Međutim, pogodnosti koje se odnose na poboljšanje uvjeta izvršavanja mjere, a za koje ne postoje veće organizacijske i slične teškoće, valjalo bi bez rezerve primijeniti na istražne zatvorenike – ekstenzivnom primjenom odredaba Pravilnika o pogodnostima zatvorenika i na tu kategoriju osoba lišenih slobode, ili pak donošenjem novog koji bi regulirao isključivo pogodnosti istražnih zatvorenika.

⁹⁶v. bilj. 78.

Konačno, nakon svih iznesenih usporedbi prava istražnih zatvorenika s pravima osoba na izdržavanju kazne zatvora, valja prikazati i mišljenje pravnih stručnjaka u pogledu tog pitanja.

GRAFIKON 10.

Prava osoba na izdržavanju kazne zatvora u većoj se mjeri jamče i štite od prava istražnih zatvorenika

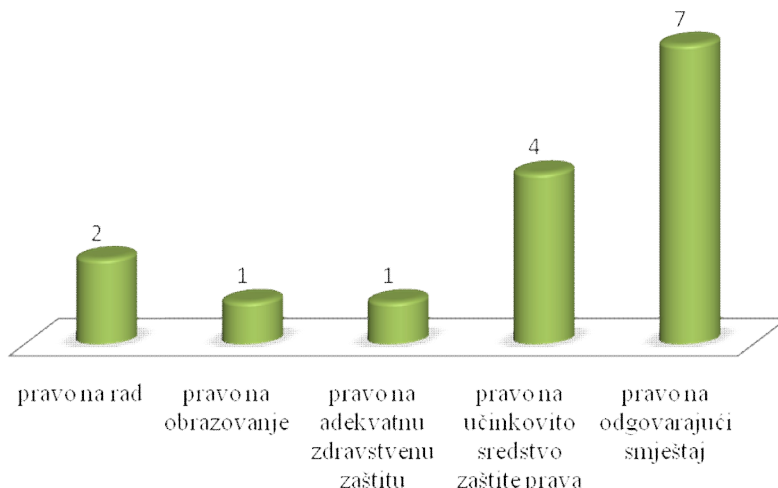
Analizom ovog grafikona jasno se može zaključiti da većina ispitanika smatra kako se u većoj mjeri jamče i štite prava osoba na izdržavanju kazne zatvora. Takav zaključak je u skladu s dosad iznesenim činjenicama i stajalištima u pogledu manjkavosti regulacije i faktičnog neostvarivanja prava istražnih zatvorenika.

Kao svojevrsan zaključak ovog dijela rada slijedi stajalište pravnih stručnjaka o tome koje bi pravo istražnih zatvorenika prvenstveno⁹⁷ kvalitetnije regulirali.

⁹⁷ Upozoravamo da su ispitanici tendirali zaokruživanju većeg broja odgovora, no zbog praktičnosti obrade podataka mogli su odabrati samo jedan.

GRAFIKON 11.

Koje bi pravo istražnih zatvorenika pravni stručnjaci prvenstveno kvalitetnije regulirali

Dobiveni rezultati samo potvrđuju one iz prethodnih grafikona, pritom ukazujući da je pravo na odgovarajući smještaj po mišljenju stručnjaka najkritičniji segment izvršavanja istražnog zatvora. Kršenje tog prava je u najužoj vezi s prenapučenošću zatvorskog sustava, koja se negativno odražava i na ostala prava istražnih zatvorenika.

2.5. OGRANIČENJE PRAVA: STEGOVNI PRIJESTUPI, MJERE I POSTUPAK

ZKP propisuje da su stegovni prijestupi istražnih zatvorenika sve teže povrede koje se odnose na fizičke napade na druge zatvorenike, djelatnike ili službene osobe odnosno njihovo vrijeđanje; izrađivanje, primanje, unošenje, krijumčarenje predmeta za napad ili bijeg; unošenje u zatvor ili pripremanje u zatvoru opojnih sredstava ili alkohola; unošenje u zatvor sredstava koja su protivna pravilima o izvršavanju kazne zatvora; povrede propisa o sigurnosti na radu, protupožarnoj zaštiti te sprječavanju posljedica prirodnih nepogoda; namjerno prouzrokovanje veće materijalne štete, te nedolično ponašanje pred drugim zatvorenicima ili službenim osobama (čl.140.st.2).

Istraživanja na temu nasilja u penalnim ustanovama u Republici Hrvatskoj pokazuju da se više od polovice ispitanika međusobno sukobilo tijekom lišenja slobode. Kao vrsta sukoba se najčešće navode svađe (21,7%) i tučnjave (13,1%), a često se istom prigodom radilo o dvije (24,6%) ili tri (12,6%) vrste sukoba. Kao najčešći razlozi započinjanja sukoba navode se osobne stvari koje postaju predmetom želje drugih zatvorenika. Sukobi su često započinjali zbog zastrašivanja, zatim se kao razlozi navode emocije, dugovi i nacionalna pripadnost⁹⁸. Prenapučenost zatvorskih kapaciteta se u stručnoj literaturi promatra kao tzv. *dinamički čimbenik* za porast nasilja u penalnim ustanovama po kojem se uz povećanje broja zatvorenika vezuje porast nasilja⁹⁹. Zanimljivo, u Hrvatskoj to nije slučaj, tj. istraživanja pokazuju kako porast broja osoba lišenih slobode ne prati porast stope nasilja.

Ako zatvorenik počini stegovni prijestup, upravitelj zatvora utvrdit će činjenice i okolnosti počinjenja prijestupa uzimanjem izjava od zatvorenika koji je stegovni prijestup počinio, drugih zatvorenika koji imaju saznanja o počinjenom prijestupu i ovlaštenih službenih osoba te će ih uz prijedlog za utvrđivanje stegovne odgovornosti zatvorenika dostaviti nadležnom sudu. (čl.27.st.2. Pravilnika). Jedina stegovna kazna koju sudac istrage, sudac pojedinac, odnosno predsjednik vijeća može izreći na prijedlog upravitelja zatvora jest *supra* spomenuto ograničenje posjeta i dopisivanja (čl.140.st.1. ZKP-a).

2.5.1. Sredstva prisile

Što se tiče prisilnih mjera, one se prema istražnom zatvoreniku mogu poduzeti u slučajevima koji su propisani pravilima o policijskim ovlastima i o izvršavanju kazne zatvora (čl.140.st.4. ZKP-a). Ovlašteni djelatnici pravosudne policije i straže pri izvršavanju istražnog zatvora smiju upotrijebiti prisilna sredstva samo pod zakonom određenim uvjetima i na propisan način, ako na drugi način nije moguće provesti mjere izvršenja istražnog zatvora kojima zatvorenik pruža aktivni ili pasivni otpor^{100,101}. (čl.136.st.1. ZKP-a). Sredstva prisile

⁹⁸ Kovčo Vukadin, Irma; Mihoci Miroslav: *Nasilje u penalnim ustanovama*, HLJKPP, vol. 17, br. 1/2010, str. 350.

⁹⁹ Ibid., str. 352.

¹⁰⁰ *Aktivni otpor* postoji kad zatvorenik ne postupa po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe, a da pri tome ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu veće vrijednosti. *Pasivni otpor* postoji kada zatvorenik ne postupa po zakonitoj naredbi ovlaštene službene osobe, a da pri tome ne ugrožava sebe, druge osobe ili imovinu veće vrijednosti. (čl.141.st.3 i 4. ZIKZ-a).

sukladno ZIKZ-u su: zahvati za provođenje i tehnike obrane, palica, raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima, električni paralizator, mlazovi s vodom, podražavajuća kemijska sredstva te vatreno oružje. Između sredstava prisile odabire se ono koje najmanje ugrožava zdravlje i život pojedinca, kojim se uspješno svladava otpor, a razmjerno je pogibelji koja prijete. O namjeri njihove primjene mora se upozoriti osobu prema kojoj se sredstvo prisile namjerava primijeniti, osim ako se radi o istodobnom ili izravno predstojećem protupravnom napadu. (čl.142. st.2 i 3. ZIKZ-a).

Od mjera realiziranih u periodu od 2007. do 2009.g., oblikuje se sljedeća struktura izricanja pojedinih mjera: pojačani nadzor: 66,9%, odvajanje od ostalih zatvorenika: 9,2%, smještaj u posebno osiguranu prostoriju: 8,5%, oduzimanje i zadržavanje stvari: 7,5%, vezanje ruku i nogu: 5%, smještaj na odjel pojačanog nadzora: 2,7%, osamljenje: 0,2%.¹⁰²

ZKP propisuje da uprava zatvora o poduzetim mjerama mora bez odgode izvijestiti suca istrage, suca pojedinca ili predsjednika vijeća, a Pravilnik tome dodaje i Središnji ured Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa.

2.5.2. Posebne mjere održavanja reda i sigurnosti

Posebne mjere održavanja reda i sigurnosti iz ZIKZ-a mogu se provoditi i prema zatvoreniku kojem je određen istražni zatvor, ako on ugrožava red i sigurnost ili prijete ugrožavanjem reda i sigurnosti. Ta sredstva su: pojačani nadzor, oduzimanje i privremeno zadržavanje stvari čije je držanje inače dopušteno, odvajanje od ostalih istražnih zatvorenika, smještaj u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari, smještaj na odjel pojačanog nadzora, vezanje ruku a po potrebi i nogu liscama i remenjem¹⁰³ te osamljenje¹⁰⁴. Također, može se narediti više mjera istodobno. (čl.135.st.1 - 3. ZIKZ-a)

¹⁰¹ Slično rješenje nalazimo i u Europskim zatvorskim pravilima: zatvorsko osoblje neće se služiti silom prema zatvorenicima osim u samoobrani ili u slučajevima pokušaja bijega, aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora zakonitom nalogu, a i to samo kad se ne može izbjeći. (čl.64.st.1.)

¹⁰² Op.cit. (bilj. 98.) str. 356.

¹⁰³ Vezanje liscama ne smije se primijeniti kao mjera kažnjavanja već isključivo zbog ograničenja kretanja, a može trajati jednokratno najdulje dvanaest sati u dvadeset četiri sata. (čl. 138. st.1 i 2. ZIKZ-a). Navedena odredba je u skladu sa Europskim zatvorskim pravilima koja propisuju da se lisice, košulje za sputavanje i drugi oblici ograničavanja kretanja neće koristiti, osim u iznimnim slučajevima (čl.68.st.2.)

Različiti oblici ponašanja s elementima nasilja predstavljaju lakše ili teže stegovne prijestupe jer ih se definira kao povrede reda i sigurnosti (čl. 145 ZIKZ-a). U tom kontekstu se kao lakši stegovni prijestupi mogu navesti: narušavanje mira (vikanje, preglasno slušanje radijskog i televizijskog prijarnika, lupanje, bacanje stvari i sl.), vrijeđanje, prijetnja ili nepristojno ponašanje, dok u teže stegovne prijestupe ulaze: sudjelovanje u pobuni, nasilničko ponašanje, zadržavanje bilo koje osobe protiv njezine volje, sprječavanje pristupa u bilo koji dio kaznionice, odnosno zatvora službenoj ili drugoj osobi koja se po odobrenju nalazi u kaznionici ili zatvoru, tjelesni napad na bilo koju osobu, sprječavanje ovlaštene službene osobe ili bilo koje druge osobe koja je uključena u provedbu programa izvršavanja u obavljanju zadaća, namjerno oštećivanje ili uništavanje sredstva za rad te namjerno ili grubom nepažnjom uništenje ili oštećenje tuđe imovine¹⁰⁵. Provedeno istraživanje pokazuje da su posebne mjere održavanja reda i sigurnosti primijenjene u nešto više od polovice slučajeva (56,4%) i to više mjera zajedno, dok je od pojedinačnih mjera najzastupljenije bilo vezanje ruku, a po potrebi i nogu liscama ili remenjem.

Stegovnim mjerama i postupkom nedvojbeno dolazi do ograničenja prava istražnih zatvorenika. Kada bi takve mjere bili prepuštene isključivo odluci zatvorskih tijela, svi nezakoniti postupci i prekoračenja ovlasti ostali bi nesankcionirani. Iz tog su razloga za aspekt izvršavanja istražnog zatvora iznimno važna pravna sredstva zaštite prava istražnih zatvorenika i mehanizmi ostvarenja te zaštite.

¹⁰⁴ Zatvoreniku koji svojim postupcima ozbiljno ugrožava sigurnost može se izreći osamljenje u trajanju neprekidno najdulje do tri mjeseca. Tijekom kalendarske godine ova se mjera može primijeniti najviše dva puta (čl.139.st.1. ZIKZ)

¹⁰⁵ Op.cit. (bilj. 98.), str. 356.

3. ZAŠTITA PRAVA ISTRAŽNIH ZATVORENIKA

U skladu sa zakonskim odredbama u Republici Hrvatskoj, istražnom zatvoreniku je omogućeno korištenje trima pravnim sredstvima za zaštitu njihovih prava; to su usmena ili pismena pritužba predsjedniku suda (usmena se podnosi prilikom periodičnog obilaska istražnih zatvorenika), usmena ili pismena pritužba upravitelju zatvora ili Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav te zahtjev za sudsku zaštitu protiv postupka i odluke uprave zatvora koji se podnosi sucu istrage. Prvo pravno sredstvo zajamčeno je ZKP-om, a potonja dva se mogu primjenjivati ili na temelju Pravilnika, ili od donošenja odluke U-III/4182/2008 (analognom primjenom sredstava iz ZIKZ-a na istražne zatvorenike).

3.1. Zakon o kaznenom postupku

ZKP propisuje da nadzor nad izvršavanjem istražnog zatvora obavlja predsjednik nadležnog suda. On, ili sudac kojeg on odredi dužan je najmanje jedanput tjedno *obići* zatvorenike i ako je potrebno, i *bez prisutnosti* pravosudnog policajca, ispitati kako se zatvorenicima hrane, kako zadovoljavaju ostale potrebe i kako se s njima postupa. Ukoliko uoči nepravilnosti pri obilasku zatvora, dužan je poduzeti potrebne mjere da se one otklone (čl. 141.st.1. i 2.). Ovdje se, dakle, radi o obveznim periodičnim obilascima od strane nadležnog suda u svrhu redovite kontrole i promptne reakcije u slučaju ustanovljenja povrede nekog prava istražnog zatvorenika.

Zanimljivo je da se odredba o nenazočnosti pravosudnog policajca prilikom primanja pritužbi (uzevši u obzir izvješća sa periodičnih obilazaka Zatvora u Zagrebu i Zatvorske bolnice u Zagrebu) uopće ne poštuje. Obilazak se obavlja u nazočnosti zapovjednika sudske straže i komandira pojedinih odjela (kao i liječnika te načelnice odjela tretmana) te se taj podatak izrijekom navodi u svim zapisnicima o periodičnim obilascima tijekom 2011.g. u navedenim institucijama. Iako postoji tendencija osiguranja prisutnosti svih navedenih osoba kako bi one direktno mogle primati pritužbe koje se odnose na njihov djelokrug, ta praksa

izravno krši odredbu ZKP-a i time onemogućuje istražne zatvorenike u slobodnom iznošenju pritužbi.

Također, čl.141.st.5. ZKP-a propisuje mogućnost da se zatvorenik koji smatra da mu se nezakonito prikraćuje ili ograničava neko pravo može *obratiti*¹⁰⁶ predsjedniku suda koji će prema potrebi poduzeti određene mjere.

Neovisno o navedenom nadzoru (periodičnim obilascima i pravu istražnog zatvorenika na obraćanje predsjedniku suda), predsjednik suda i sudac istrage ili predsjednik vijeća, odnosno sudac pojedinac pred kojim se vodi postupak mogu u svako doba obilaziti istražne zatvorenike, s njima razgovarati i od njih primati pritužbe (čl. 141.st.3. ZKP-a). Zanimljivo je da ova odredba nije detaljizirana ni u ZKP-u, kao ni u odgovarajućim podzakonskim aktima. Ona predstavlja svojevrsno diskrecijsko pravo u njoj navedenih sudaca (op.a.).

Prilikom obilaska istražnog zatvora¹⁰⁷ vodi se zapisnik u koji predsjednik suda ili sudac kojeg on odredi upisuje primjedbe i pritužbe pritvorenika i svoja zapažanja o obilasku zatvora. Suci koji rješavaju pritvorske predmete odnosno predmete u kojima je određen istražni zatvor upoznat će se s primjedbama i pritužbama pritvorenika. Zapisnici o obilasku pritvora odnosno istražnog zatvora čuvaju se u uredu predsjednika suda (čl.447. st.1-3 Sudskog poslovnika¹⁰⁸ (u nastavku Poslovnik)).

Struktura pritužbi istražnih zatvorenika prilikom periodičnih obilazaka istražnog zatvora od strane predsjednika suda, odnosno suca kojeg on odredi, za 2011.g. u Zatvoru u Zagrebu i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu vidljiva je iz sljedećeg grafikona. Istraživanje je provedeno na Županijskom sudu u Zagrebu, na uzorku od 154 pritužbe.¹⁰⁹

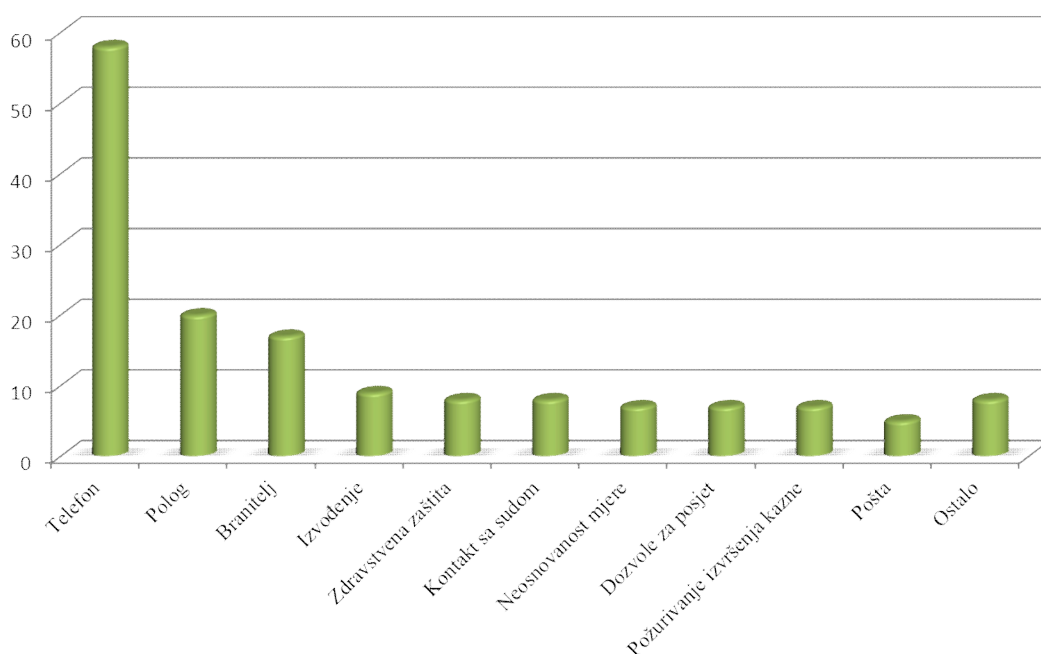
¹⁰⁶ O podnošenju usmene i pisane pritužbe predsjedniku suda na temelju Pravilnika detaljnije v. 3.2.1. Ovo se sredstvo obrađuje unutar sredstava zajamčenih ZIKZ-om zbog odredbe Pravilnika da predsjednik nadležnog suda donosi odluku primjenjujući ovlasti *suca izvršenja* u svezi sa zahtjevom za zaštitu prava zatvorenika propisanih ZIKZ-om (čl.6.st.2. Pravilnika).

¹⁰⁷ Iako se radi o aktu iz 2011. godine, terminologija Poslovnika (v. *supra*) nije usklađena sa izmjenama terminologije u ZKP-u.

¹⁰⁸ NN 158/09, 3/11, 34/11, 100/11, 123/11 i 138/11

¹⁰⁹ Podatci su anonimizirani i iskorišteni isključivo u svrhu izrade statističkog prikaza. Ovom prilikom se zahvaljujemo Sudu na pruženoj pomoći i suradnji.

GRAFIKON 12.
Struktura pritužbi prilikom periodičnih obilazaka

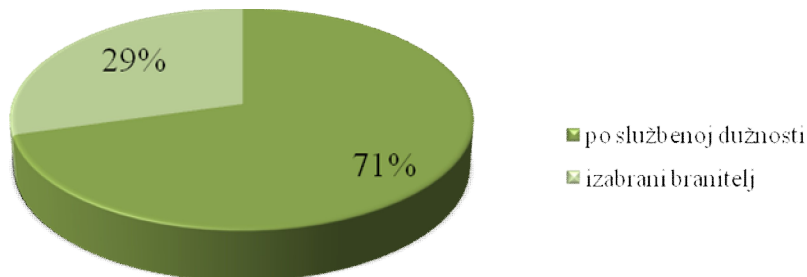

Analiza dobivenih izvješća pokazuje da se istražni zatvorenici najčešće žale na probleme tehničke prirode. Usprkos formalnom rezultatu praktično je stanje drugačije; naime, kao što je navedeno *supra*, periodičnom obilasku istražnog zatvora prisustvuje liječnik i zatvorski službenici, koji direktno primaju pritužbe na probleme iz njihove nadležnosti, a takve pritužbe sudac ne upisuje u svoj zapisnik. Iz istog razloga, izvješća o obilasku istražnog zatvora ne možemo smatrati u potpunosti relevantnim pokazateljem stvarnog stanja.

Unutar grafikona, zanimljivo je napomenuti i da se pritužbe na kontakt s braniteljem ne odnose na samu dostupnost kontakta, nego na neposjećivanje branitelja, i to u većoj mjeri na branitelja po službenoj dužnosti¹¹⁰.

¹¹⁰ Riječ je o branitelju koji se postavlja okrivljeniku u slučajevima obvezne obrane (v. čl.66. ZKP-a). Postavlja ga predsjednik suda na prijedlog suda ili državnog odvjetnika (čl.66.st.3.).

GRAFIKON 13.
Pritužbe na kontakt s braniteljem

Jedina konkretna mjera koju ZKP propisuje za predsjednika suda, tj. osobu koju on odredi jest zatvorenikovo puštanje na slobodu, ali samo ako tijekom pregleda ili povodom pritužbe zatvorenika utvrdi da je istekao rok trajanja istražnog zatvora određen u rješenju o istražnom zatvoru ili da ne postoji zakonita odluka o oduzimanju slobode (čl.141.st.4.) Međutim, ako se istražni zatvorenik žali na povredu bilo kojeg drugog prava (smještaj, prehrana i sl.), nije propisana niti jedna mjera koju sudac obligatorno mora poduzeti. Drugim riječima, ne postoji nikakav nadzor ili kontrolni mehanizam hoće li on doista postupiti po pritužbi, a ako i postupi, nije predviđena nikakva mogućnost žalbe na njegovu odluku. Izvješća pokazuju da poduzimanje mjera (ili njihovo navođenje u izvješću) ovisi o pojedinom sucu koji vrši obilazak.

Jedan je podnositelj ustavne tužbe¹¹¹, upozoravajući na to da je o svojoj situaciji redovito obavještavao suce Županijskog suda u Zagrebu, koji jednom tjedno dolaze u obilazak zatvora, istaknuo da mu je u takvoj situaciji rečeno da to nema veze sa sudom te da takvi problemi ulaze u nadležnost zatvorske uprave. Ne dirajući u razgraničenje ovlasti i odgovornosti različitih državnih tijela (Uprave za zatvorski sustav, nadležnog suda, upravitelja zatvora i sl.), postavlja se pitanje može li se odlučivanje o eventualnoj povredi nekog zatvorenikova prava i ispravljanju iste prepustiti samovoljnoj odluci zatvorske uprave,

¹¹¹ Op.cit. (bilj. 36.)

odnosno može li se nadležan sudac prilikom periodičnog obilaska jednostranom izjavom o nenadležnosti ograničiti od daljnjeg postupanja (op.a.).

U istoj tužbi Ustavni sud upozorava da mjerodavne odredbe ZKP-a slabije zaštićuju prava istražnih zatvorenika, nego što to čini ZIKZ (u odnosu na osobe na izdržavanju kazne zatvora), posebice glede pravnog sredstva koje bi istražnim zatvorenicima omogućilo pobijanje ispravnosti odluka i mjera uprave zatvora glede njihovih prava zajamčenih ostalim odredbama ZKP-a. Na taj je način položaj istražnih zatvorenika, po ocjeni Ustavnog suda, slabije pravno uređen čak i od položaja „običnih“ građana koji nisu sudionici kaznenog postupka, a kojima odredba čl.62.toč.5. Zakona o sudovima¹¹² daje mogućnost podnošenja „predstavki“ zbog odugovlačenja sudskog postupka na koje je predsjednik suda dužan odgovoriti prema Poslovniku. Stoga Ustavni sud zaključuje da se pritužba istražnog zatvorenika u smislu čl.141.st.2. ZKP-a ne može smatrati pravnim sredstvom u standardnom smislu koji mu pridaje hrvatsko pozitivno pravo (§ 18.)

Ustavni sud, polazeći od činjenice da, s jedne strane ZKP u svojim odredbama uređuje zaštitu prava istražnih zatvorenika manjkavo, a da s druge strane hrvatski pravni poredak na odgovarajući način štiti brojna prava osoba na izdržavanju kazne zatvora (navedena u ZIKZ-u), osiguravajući im uz ostalo i djelotvorna pravna sredstva zaštite zaključuje u tom slučaju ne postoji ustavnopravno prihvatljiv razlog zbog kojeg nadležni sudovi ta sredstva ne bi bili dužni na odgovarajući način primijeniti i tijekom kaznenog postupka u odnosu na istražne zatvorenike¹¹³.

Na osnovi toga, Ustavni sud utvrđuje pravno obvezujuće stajalište da su „sudovi, primjenjujući *ovlasti suca izvršenja* u vezi sa zahtjevom za zaštitu prava zatvorenika, dužni te iste ovlasti primjenjivati i u vezi sa zaštitom prava na pritužbe pritvorenika o dokazivim povredama njihovih prava tijekom pritvora“. Time se otklanjaju nedostaci u uređenju režima pravnih sredstava u sustavu izvršavanja istražnozatvorskih mjera, a istražnim zatvorenicima osigurava podnošenje pritužbi i zahtjeva za zaštitu prava iz ZIKZ-a.

Ovim stajalištem Ustavnog suda, koje po odredbi članka 77. stavka 2. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu (u daljnjem tekstu UZUS) obvezuje nadležna sudbena i upravna tijela, pravna zaštita istražnih zatvorenika *izjednačuje se* (formalno) u pogledu djelotvornih

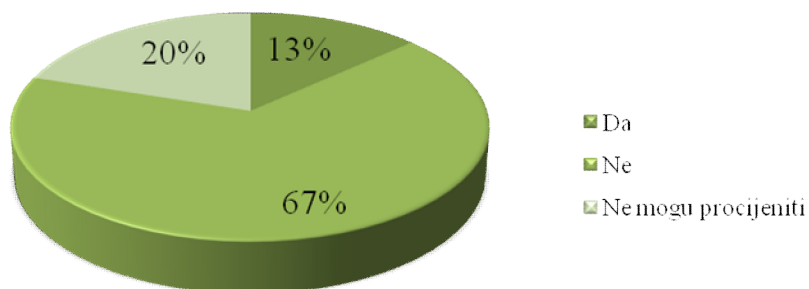
¹¹² NN 150/05, 16/07, 113/08, 153/09, 116/10, 27/11 i 57/11

¹¹³ Ekstenzivno tumačenje mjerodavnih odredbi ZIKZ-a predstavlja nesporno dopušteni oblik tumačenja kaznenih zakona u korist počinitelja kaznenog djela (*analogia in bonam partem*). Op.cit. (bilj.36.) § 20

pravnih sredstava sa zaštitom prava osoba na izvršavanju kazne zatvora. Međutim, mišljenje stručnjaka pokazuje da se odluka u praksi ne primjenjuje.

GRAFIKON 14.

Položaj istražnih zatvorenika poboljšao se od donošenja odluke Ustavnog suda U-III/4182/2008

3.2. Zakon o izvršavanju kazne zatvora

Navedenom odlukom Ustavnog suda, istražnim zatvorenicima se osigurava (uz mehanizme zaštite propisane ZKP-om) i podnošenje pritužbi iz čl.15. ZIKZ-a, te zahtjeva za zaštitu prava iz čl. 17. ZIKZ-a. Drugim riječima, sredstva zaštite prava koja se jamče zatvorenicima, *mutatis mutandis* se primjenjuju i na istražne zatvorenike.

3.2.1. Pritužba zatvorenika

Istražni zatvorenik ima pravo pritužbe na postupak i odluku zaposlenika zatvora. Pritužba se podnosi usmeno ili pisanim putem upravitelju zatvora ili Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav. Pisana pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav upućuje se u omotu koji uprava zatvora ne smije otvoriti (čl.15.st.1. i 2. ZIKZ-a). Na podnesenu pritužbu upravitelj mora odgovoriti u roku od petnaest dana, a Središnji ured Uprave za zatvorski

sustav u roku od trideset dana. Ako je pritužba pisana, mora se odgovoriti pisanim putem (čl.15.st 4. ZIKZ-a).

Sličnu odredbu sadrži i Pravilnik. On predviđa da istražni zatvorenik može podnijeti usmenu ili pisanu pritužbu ili određeni zahtjev upravitelju zatvora. O onome što je poduzeo na temelju takvog zahtjeva odnosno pritužbe, upravitelj mora u roku tri dana obavijestiti zatvorenika (čl.6.st.1.).

Značaj otklanjanja nepravilnosti u povodu takve pritužbe jest činjenica da se problem rješava „unutar sustava“ te bi ovaj mehanizam zaštite trebao biti najbrži i najučinkovitiji, međutim u praksi ne funkcionira¹¹⁴. Pučki pravobranitelj ističe da se osobe lišene slobode u pritužbama često žale da su podnijele pritužbu upravitelju, no nikada nisu dobile odgovor. U odnosu na čl.15. ZIKZ-a, a prema podacima koje je pučki pravobranitelj dobio od Središnjeg ureda uprave za zatvorski sustav, tijekom cijele 2011. g. u zatvorima je podneseno ukupno 49 pritužbi (što obuhvaća sve kategorije osoba lišenih slobode), s time da u čak 8 od 14 zatvora nije podnesena niti jedna. Sukladno čl.16. Pravilnika, tijekom cijele 2011.g. podneseno je samo 39 pritužbi (što obuhvaća samo istražne zatvorenike) i to 38 u Zatvoru u Splitu, a 1 u Zatvoru u Rijeci – dakle u 12 od 14 zatvora nije podnesena niti jedna pritužba (!)¹¹⁵.

Jedan od razloga za ovaj problem pučki pravobranitelj nalazi u nedovoljnoj upućenosti osoba lišenih slobode s mehanizmima zaštite i nadležnošću; naime, utvrđeno je da im često na adekvatan način nisu dostupni propisi (najčešće jedan primjerak postoji na svakom odjelu, a jedan u knjižnici – pritom valja obratiti pozornost da istražni zatvorenici nemaju pristup knjižnici (op.a.))¹¹⁶.

Protiv odluke, mjere ili postupka upravitelja ili drugog zatvorskog službenika (v. 2.5.) za koje smatra da mu nezakonito prikraćuju ili ograničavaju njegovo pravo, istražni zatvorenik može podnijeti usmenu ili pisanu pritužbu predsjedniku suda koji je odredio istražni zatvor radi ostvarivanja zaštite o dokazivim povredama njegovih prava tijekom izvršavanja istražnog zatvora. Predsjednik nadležnog suda će donijeti odluku primjenjujući ovlasti suca izvršenja u svezi sa zahtjevom za zaštitu prava zatvorenika propisanih ZIKZ-om (čl.6.st.2. Pravilnika).

¹¹⁴ Op.cit. (bilj. 49.), str. 32.

¹¹⁵ Ibid., str. 33.

¹¹⁶ Ibid.

Zatvoreniku se mora omogućiti da usmenu pritužbu iznese *bez nazočnosti* zaposlenika kaznionice, odnosno zatvora ili bez nazočnosti osobe protiv čijih postupaka i odluka je pritužba podnesena (čl.15.st.3. ZIKZ-a). ZKP sadrži sličnu odredbu, no s obzirom na postojeću praksu kojom se ona krši (v. *supra*), nejasno je tko bi takvo postupanje trebao spriječiti – sudac koji prima pritužbu, ili pak sâm istražni zatvorenik koji bi trebao zatražiti udaljšavanje takvih osoba.

Ukoliko, zatvorenik podnese pritužbu sucu istrage, pritužba će se smatrati zahtjevom za sudsku zaštitu iz članka 17. ZIKZ-a.

3.2.2. Zahtjev za sudsku zaštitu protiv postupka i odluke uprave zatvora

Kao što je *supra* navedeno, sudovi, primjenjujući *ovlasti* suca izvršenja u vezi za zahtjevom za zaštitu prava istražnih zatvorenika, dužni su te iste ovlasti primjenjivati i na istražne zatvorenike. To znači da se čl.17. ZIKZ-a¹¹⁷ ne treba tumačiti *gramatički* (jer bi, sukladno tom tumačenju, za zahtjev za sudsku zaštitu istražnog zatvorenika bio nadležan *sudac izvršenja*), nego *teleološki*, dakle da je za navedeni zahtjev nadležan *sudac istrage* (op.a.).

Istražni zatvorenik može podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu sucu istrage protiv postupka ili odluke kojom se zatvorenika nezakonito prikraćuje ili ograničava u nekom pravu iz ZIKZ-a¹¹⁸. Iako Ustavni sud nije izravno odredio da se na istražne zatvorenike primjenjuju *prava* osoba na izdržavanju kazne zatvora, nego samo sredstva zaštite tih prava, ovom im je odredbom omogućeno da se putem zahtjeva za sudsku zaštitu pozivaju na bilo koje pravo iz ZIKZ-a.

Sudac istrage će rješenjem odbiti zahtjev za sudsku zaštitu ako utvrdi da nije osnovan, a ako utvrdi da je zahtjev osnovan, rješenjem će narediti otklanjanje nezakonitog prikraćivanja ili ograničavanja istražnog zatvorenika u njegovom pravu. U slučaju da otklanjanje nezakonitosti nije moguće, *rješenjem* će utvrditi nezakonitost i zabraniti njezino ponavljanje (čl.17.st.2 ZIKZ-a). Usporedbe radi, još jednom valja upozoriti na manjkavost ZKP-a, koji u čl. 141.st.2. propisuje da je predsjednik suda (odnosno sudac kojeg on odredi)

¹¹⁷ Detaljnije v. *infra*.

¹¹⁸ Usp. sa čl.17.st.1. ZIKZ-a.

dužan poduzeti potrebne mjere da se otklone nepravilnosti uočene pri obilasku zatvora, ali ne određuje *oblik* u kojem će te mjere biti poduzete.

Također, ZKP ne omogućuje nikakvo pravo žalbe na (eventualnu!¹¹⁹) odluku nadležnog suca, dok ZIKZ propisuje pravo zatvorenika i zatvora na podnošenje žalbe protiv odluke suca izvršenja (čl.17.st.3. ZIKZ-a). Dakle, analognom primjenom te odredbe ZIKZ-a, istražni zatvorenici i zatvor mogu podnijeti žalbu protiv odluke suca istrage.

U kontekstu ZIKZ-a valja spomenuti i posebnu mogućnost istražnog zatvorenika da, sukladno tom zakonu, zahtjeva upućivanje na izdržavanje kazne prije pravomoćnosti presude. On to može učiniti posebnom izjavom na zapisnik, a odluku o njegovu zahtjevu donosi sudac pojedinac ili predsjednik vijeća koji je donio presudu u prvom stupnju. Prilikom davanja izjave na zapisnik, istražnog zatvorenika mora se upozoriti da će u kaznionici, odnosno zatvoru u pravima i obvezama biti izjednačen sa zatvorenicima koji izdržavaju kaznu zatvora (čl.53.st.1.). Uzevši u obzir sve dosad tijekom rada iznesene činjenice, nameće se zaključak da faktičko izjednačenje položaja s osobama na izdržavanju kazne zatvora upravo i jest tendencija istražnog zatvorenika (op.a.). Time će on biti u mogućnosti ostvariti širi spektar svojih prava čija su narav, organizacijske nemogućnosti ili pak manjkavosti u regulaciji priječili ostvarenje u istražnom zatvoru (pravo na rad, obrazovanje, dulji kontakti s vanjskim svijetom, pogodnosti i sl.).

Prilikom odlučivanja o zahtjevu uzima se u obzir razmjer između vremena provedenog u istražnom zatvoru i duljini izrečene kazne zatvora te procjena potrebe nazočnosti istražnog zatvorenika na sudu (čl.53.st.2.). Izdržavanje kazne zatvora na temelju pravomoćnog rješenja o upućivanju na izdržavanje kazne prije pravomoćnosti presude može trajati najdulje do isteka roka za istražni zatvor propisanog ZKP-om (čl.53.st.3.). Dakle, upućivanje na izdržavanje kazne prije pravomoćnosti presude ne prejudicira konačan ishod postupka u svrhe kojeg je osobi određen istražni zatvor (iako se u obzir za odlučivanje o zahtjevu uzima duljina nepravomoćno izrečene kazne). To znači da takav zatvorenik, iako izjednačen u pravima i obvezama s osobama na izdržavanju kazne zatvora, teoretski ne izdržava kaznu jer odluka o njoj nije pravomoćna. Štoviše, ukoliko proteknu maksimalni rokovi za izvršavanje istražnog zatvora, isto kao i ukoliko pravomoćna presuda ne bude osuđujuća, zatvorenik se ima pustiti na slobodu.

¹¹⁹ v. str. 47.

3.3. Ustavna tužba

Nakon Drugog svjetskog rata, sve širom praksom ustavnih sudova dolazi do ekspanzije procesnih prava okrivljenika, usmjerenih na zaštitu njegove časti i dostojanstva te materijalne i formalne obrane. Upravo zbog značenja odluka (u povodu ustavnih tužbi) o domašaju ustavnih jamstava temeljnih prava i sloboda u kaznenom postupku te zbog toga što njihovo donošenje utječe na formiranje pravnog poretka i kazneno pravo u širem smislu riječi, govori se i o „konstitucionalizaciji kaznenog (procesnog) prava“¹²⁰.

Odredbom čl. 128. Ustava RH, Ustavnom sudu je povjereno odlučivanje povodom ustavnih tužbi protiv pojedinačnih odluka državnih tijela, kad su tim odlukama povrijeđena ljudska prava i temeljne slobode, a konkretizirana je čl. 62. st.1. UZUS-a po kojem svatko može podnijeti Ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da mu je pojedinačnim aktom tijela državne vlasti, kojim je odlučeno o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, povrijeđeno ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom. Povodom ustavnih tužbi Ustavni sud je donio veći broj odluka koje se odnose na istražni zatvor; neke od njih odnose se na pogrešnu primjenu zakonskih materijalnih i formalnih pretpostavki za određivanje te mjere; druga se pak skupina odnosi na prekomjerni intenzitet zadiranja istražnog zatvora u temeljno ljudsko pravo na osobnu slobodu¹²¹.

Odlučivanje o „istažnozatvorskim tužbama“ od strane Ustavnog suda se može podijeliti na dva razdoblja: razdoblje do 1998. i od 1998. do danas. Prekretnica i svojevrsan presedan u ustavnosudskoj praksi RH predstavlja odluka U- III- 1162/97 od 2. prosinca 1998.

Najvažnija odluka u recentnoj praksi Ustavnog suda, koja se posebice odnosi na izvršavanje istražnog zatvora, je odluka br. U- III- 4182/08 i U- III- 682/09 od 17. ožujka 2009. Ta odluka je podigla zaštitu ustavnih prava pojedinca na iznimno visoku razinu, naročito u području ustavnog prava na čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva¹²². O postupanju Ustavnog suda u odlukama o istražnom zatvoru, dovoljno pokazuju podatci o broju riješenih predmeta. Naime, u razdoblju od navedene odluke 2. prosinca 1998., pa do 11.

¹²⁰ Op.cit. (bilj. 17.) str. 34 – 36.

¹²¹ Ibid., str. 38 – 41.

¹²² Marković, Sandra: *Kontrola ustavnosti pritvorskih odluka*, Hrvatska pravna revija, 2009.g., str 16.

listopada 2007. godine, od 212 riješenih predmeta, ustavna tužba usvojena je u samo 4 predmeta (što je pomalo nevjerojatnih 0,1%!).¹²³

3.3.1. Praksa Ustavnog suda u istražnozatvorskim odlukama do 1998.g.

U stavku 2. čl. 62. UZUS-a stoji da ako je zbog povrede ustavnih prava dopušten drugi pravni put, ustavna tužba se može podnijeti tek nakon što je taj *pravni put iscrpljen*.

U ovom je razdoblju Ustavni sud smatrao za vrijeme trajanja istražnog zatvora pravni put nije iscrpljen jer kazneni postupak još nije okončan. Sukladno tom stajalištu, odbacivao je sve ustavne tužbe kao nedopuštene. Primjerice, u rješenju U-III-213/97 od 26. ožujka 1997., navodi se: „Stajalište je ovog Suda da se u povodu provođenja istrage i određivanja pritvora, odnosno produženja pritvora, te o drugim prethodnim pitanjima, ustavna tužba može podnijeti tek po okončanju krivičnog postupka, dakle kad se iscrpi pravni put na presudu u krivičnom predmetu. Budući da u ovoj pravnoj stvari podnositelja ustavne tužbe nije, u smislu članka 28. stavak 2. UZUS-a, iscrpljen drugi pravni put, nisu ispunjene procesne pretpostavke za odlučivanje“¹²⁴.

Međutim, na temelju mišljenja i preporuka pravnih stručnjaka koji su se protivili ovakvom stavu, dolazi do značajnih promjena u odlučivanju Ustavnog suda.

3.3.2. Praksa ustavnog suda u istražnozatvorskim odlukama od 1998.g.

Promjenu stajališta Ustavni Sud je izrazio u odluci U III- 1162/97 od 2. prosinca 1998. U toj ustavnoj tužbi, podnositelj se žalio na odluku Županijskog suda i Vrhovnog suda, kojom mu je produžen istražni zatvor zbog mogućnosti ponavljanja kaznenog djela¹²⁵.

¹²³ Ibid., str. 15. Od 212 riješenih predmeta, ustavna tužba je usvojena u 4 predmeta, dok su odbijene u 116 predmeta. Odbačeno je 86 ustavnih tužbi jer su prestale postojati pretpostavke za odlučivanje, a u 6 slučajeva je tužba povučena.

¹²⁴ Sud se u obrazloženju poziva na dosad izraženo stajalište u odlukama U-III-6/92, U-III-7/92, U-III-10/92, U-III-32/92, U-III-1/93, U-III-556/94, U-III-67/95, U-III-862/95, U-III-888/95, U-III-889/95, U-III-890/95, U-III-355/96 i U-III-375/96.

¹²⁵ Navedeni istražnozatvorski razlog se odnosi na mogućnost da će okrivljenik na slobodi izvršiti istovjetno kazneno djelo ili slično s kaznenim djelom za koje ga se goni. Okrivljeniku je stavljena na teret zlorporaba položaja i ovlasti (čl.337.st.1. KZ-a), koje može počiniti samo službena ili odgovorna osoba, odnosno samo zaposlena osoba. Međutim, podnositelj tužbe je dobio otkaz ugovora o radu, pa je *ratio* ustavne tužbe upravo ta

U obrazloženju presude sud navodi da „suprotno dosadašnjem stajalištu, Ustavni sud Republike Hrvatske smatra kako je - radi učinkovite zaštite ustavnog prava na slobodu, ljudsko dostojanstvo i prava uhićenika - ustavna tužba dopuštena“. Budući da se radi o najtežoj mjeri osiguranja prisutnosti okrivljenika, „o eventualnoj povredi ustavnih prava određivanjem ili produljivanjem pritvora, treba se odlučivati onda kada su ta prava povrijeđena. Ako bi se zaštita tog prava odgodila do završetka kaznenog postupka, onda ta zaštita, budući da je ispitivanje postojanja zakonskih uvjeta i razloga za određivanje ili produljenje pritvora odvojeno od ispitivanja činjenica i okolnosti na osnovu kojih će se donijeti meritorna odluka i ne može imati utjecaja na odluku suda o glavnoj stvari, ne bi imala nikakav učinak.“

Time su istražni zatvorenici dobili dodatno sredstvo zaštite svojih prava; uz redovita pravna sredstva kojima je moguće spriječiti nepravilnosti u određivanju i izvršavanju istražnog zatvora, od ove odluke isto je moguće ostvariti i izravnim podnošenjem ustavne tužbe. Od 2007.g. pa nadalje dolazi do napretka u zaštiti ustavnih prava podnositelja u istražnozatvorskim predmetima; navodi se da je to zbog argumentiranijih obrazloženja odluka Ustavnog suda te statističkog pokazatelja, koji ukazuje na povećan broj ustavnih tužbi podnesenih protiv rješenja o određivanju ili produljenju pritvora koje je Ustavni sud usvojio¹²⁶.

Povećani broj ustavnih tužbi u pogledu istražnozatvorskih odluka s jedne, te manjkavost drugih djelotvornih sredstava zaštite prava istražnih zatvorenika s druge strane, razlozi su koji su doveli do donošenja iznimno važne odluke U- III- 4182/08. Njeni su relevantni dijelovi u pogledu prava istražnih zatvorenika i njihove zaštite, detaljno razrađeni u čitavom tijeku ovog rada.

Tom je odlukom Ustavni sud nesumnjivo proširio zaštitu prava istražnih zatvorenika, dosežući pritom standarde postavljene prvenstveno Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, ali i ostalim važnim međunarodnim aktima. Također, podsjećajući da sudovi osiguravaju jedinstvenu primjenu zakona, ravnopravnost i jednakost

nelogičnost. Ukratko, Ustavni je sud odlučio da je pogrešno primijenjen zakon jer je za primjenu tog istražnozatvorskog razloga potrebna mogućnost ponavljanja koja mora biti konkretna i takva da se razborito može očekivati. U ovom se, pak, slučaju radilo samo o apstraktnoj mogućnosti i očekivanju da bi se okrivljenik mogao ponovno zaposliti i tako doći u situaciju da ponovi navedeno djelo.

¹²⁶ Op. cit. (bilj. 122.), str. 15. Radi se o stajalištu autorice o podjeli razdoblja donošenja istražnozatvorskih odluka od strane Ustavnog suda.

svih pred zakonom, stvara se konzistentan sustav pravnih normi koje, *analogijom in bonam partem*, osiguravaju djelotvorna sredstva zaštite prava svih osoba lišenih slobode.

Tendencija jest, dakako, da se pojedinci nastoje koristiti domaćim pravnim sredstvima zaštite njihovih prava, a okrenuti se supranacionalnim ukoliko prva ne budu dostatna. Upravo kako bi se zaštita ostvarila na primarnoj (državnoj) razini, EKLJP u čl. 13. jamči pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim tijelima, odnosno, u slučaju uvjerljive pritužbe na mučenje ili ponižavajuće postupanje od strane države „pravo na detaljnu i učinkovitu istragu koja može dovesti do identifikacije i kažnjavanja odgovornih osoba kao i učinkovit pristup podnositelja zahtjeva proceduri istrage“¹²⁷. Standardi čl. 13. nalažu da u unutarnjem pravnom poretku mora postojati pravno sredstvo „koje nadležnom državnim tijelu pruža mogućnost da u meritumu odluči o relevantnom prigovoru na temelju Europske konvencije i da osigura odgovarajuću pomoć, s time da države potpisnice imaju diskrecijsko pravo glede načina na koji će udovoljiti svojim konvencijskim obvezama iz te odredbe¹²⁸.

3.4. Zahtjev Europskom sudu za ljudska prava

Važna značajka EKLJP-a (koja je razlikuje od nekih drugih sličnih dokumenata¹²⁹) uspostava je nadzornog sustava nad njenom primjenom, koji ima za cilj osigurati prisilno izvršenje obveza od strane država potpisnica. Do 1998.g. nadzor je vršen prema sustavu „dvostrukog kolosijeka“: od strane Europske komisije za ljudska prava i ESLJP-a, uz važnu ulogu Odbora ministara Vijeća Europe. Valja istaknuti da su se u tom razdoblju pojedinačni zahtjevi razmatrali samo ukoliko su države potpisnice podnijele formalnu izjavu da priznaju nadležnost Komisije¹³⁰. Zbog stalnog porasta broja zaprimljenih predmeta i sve dužeg trajanja postupka, Protokolom br. 11 uz Konvenciju 1998.g. uspostavljeno je samo jedno stalno nadzorno tijelo – Europski sud za ljudska prava sa sjedištem u Strasbourgu.

¹²⁷ Op.cit. (bilj. 25.) str. 59. Tako je u slučaju *Dolenec protiv Hrvatske* (2009.g.) Sud zaključio da su podnositelju zahtjeva povrijeđena prava zajamčena člancima 3. i 6. Konvencije, tj. da nije provedena istraga njegovih navoda o zlostavljanju u odnosu na dva odvojena incidenta i da mu je u kaznenom postupku koji se protiv njega vodio povrijeđeno pravo na obranu, a što je kod njega nedvojbeno izazvalo tjelesne i duševne patnje.

¹²⁸ v. *Chachal protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1996.g.), § 145

¹²⁹ Za opširnije v. bilj. 7.

¹³⁰ Op.cit. (bilj.9.) str. 242, 243.

ESLJP-u se mogu podnijeti dva tipa zahtjeva: međudržavni i pojedinačni (individualni)¹³¹. Prvi su za problematiku ovoga rada manjeg značaja, iako valja istaknuti da oni predstavljaju svojevrsan *actio popularis* i da za njihovo podnošenje ne moraju postojati konkretne povrede EKLJP-a, već je dovoljno samo postojanje pogrešne zakonodavne ili administrativne prakse države potpisnice. Individualni zahtjevi srž su zaštite prava istražnih zatvorenika utvrđenih EKLJP-om. Pravo na pojedinačni zahtjev obvezatno je za sve države ugovornice te je priznato svim fizičkim osobama, nevladinim organizacijama i skupinama pojedinaca čija su prava povrijeđena od strane neke od država potpisnica. Ono ne samo da jamči podnositelju mogućnost slobodnog komuniciranja sa ESLJP-om, već nameće i proceduralnu obvezu državi da ga u istome ne sprječava i da se ne upliće u „pravo pojedinca da djelotvorno iznese i brani svoj zahtjev pred sudom“¹³². Pokazalo se da su povrede prava istražnih zatvorenika, konstatirane u povodu pojedinačnih zahtjeva, vezane uz nekoliko članaka EKLJP-a specifično povezanih s mogućnostima zlouporaba u okviru izvršavanja mjere (v. *supra*).

Presude ESLJP-a deklaratorne su naravi, što znači da se njima ne može izravno ukinuti neka pravomoćna presuda domaćeg suda ili neka zakonodavna odredba, za koje je ESLJP utvrdio da je suprotna EKLJP-u¹³³. Može se, međutim, pred državu potpisnicu staviti obveza da otkloni povredu i reparira njezine posljedice (*restitutio in integrum*), pritom joj ostavljajući izbor načina na koji će to učiniti. Važna iznimka od potonjeg pravila konstatirana je u predmetima *Assanidze protiv Gruzije* (2004.g.) i *Ilaşcu i dr. protiv Moldavije i Rusije* (2004.g.), u kojima je ESLJP naložio oslobađanje podnositelja, koji su zbog arbitrarnog postupanja država ugovornica bili pritvoreni suprotno članku 5. ESLJP-a.

Konačno, ESLJP u svojim presudama može naložiti različite pojedinačne i opće mjere; od prvih je najvažnija pravična naknada podnositelju, ali i puštanje istražnih zatvorenika na slobodu. Opće mjere sastoje se u obvezi provedbe zakonodavnih ili administrativnih reformi, u obvezi promjene sudske ili upravne prakse države potpisnice, imenovanju većeg broja sudaca, izgradnji i adaptaciji kaznionica i druge¹³⁴.

¹³¹ Detaljnije v. *ibid.*, str. 244-248.

¹³² v. *Poleshchuk protiv Rusije* (2004.g.), § 27

¹³³ Op. cit. (bilj. 9.), str. 248.

¹³⁴ *Ibid.*, str. 250-254.

3.5. Pritužba pučkom pravobranitelju

Pučki pravobranitelj je opunomoćenik Hrvatskog sabora za promicanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda utvrđenih Ustavom, zakonima i međunarodnim pravnim aktima o ljudskim pravima i slobodama koje je prihvatila Republika Hrvatska (čl.93.st.1. Ustava RH). Svatko ima pravo da mu podnese pritužbu ako smatra da su, uslijed nezakonitog ili nepravilnog rada državnih tijela, tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave i tijela s javnim ovlastima, ugrožena ili povrijeđena njegova ustavna ili zakonska prava (čl.93.st.2. Ustava RH). Tijekom 2011.g., pučki pravobranitelj je postupao po ukupno 248 pritužbi osoba lišenih slobode, od čega je 212 podnesenih u 2011.g. Na sličnost situacije s prethodnom 2010.g. upućuju podaci o 249 predmeta na kojima je pravobranitelj radio u toj godini, od čega je bilo 217 novozaprimljenih pritužbi¹³⁵. Ipak, moguće je zaključiti da broj podnesenih pritužbi pučkom pravobranitelju u posljednjih nekoliko godina pokazuje tendenciju rasta¹³⁶.

Sukladno zakonskim ovlastima iz čl. 15. Zakona o pučkom pravobranitelju (u daljnjem tekstu ZPB) te čl. 23. Poslovnika o radu pučkog pravobranitelja, on može, odnosno njegova je obveza pregledati najmanje jednom u dvije godine kazneno – popravne domove i druge ustanove u kojima se ograničava sloboda kretanja. U iscrpnim godišnjim izvješćima pučki pravobranitelj osvrće se na sve uočene probleme osoba lišenih slobode – to se prvenstveno odnosi na osobe na izdržavanju kazne zatvora, ali (zbog univerzalnosti problema) i na istražne zatvorenike.

Primjerice, tijekom 2011.g. pučki pravobranitelj je bio u redovitom ili kontrolnom pregledu zatvora u Sisku, Bjelovaru, Zadru, Šibeniku i Karlovcu te kaznionicama u Glini i Lipovici. U izvješću za navedenu godinu posebno se osvrće na uvjete smještaja osoba lišenih slobode, njihovu zdravstvenu zaštitu, tretman i korištenje pravnih sredstava.

Nakon obavljenog pregleda, pučki pravobranitelj po potrebi sačinjava izvješće koje dostavlja organu koji obavlja nadzor nad tim ustanovama. Ukoliko u izvješću ima primjedaba na rad ustanova, nadzorni organ obavijestit će odmah, a najkasnije u roku od 30 dana, pučkog

¹³⁵ Op.cit. (bilj. 49.), str. 22, 23.

¹³⁶ U 2006.g. bilo je 152 pritužbe osoba lišenih slobode, u 2007.g. 131 pritužba, u 2008.g. 177, a u 2009.g. 213. pritužaba. Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2010.g., str. 10.
<http://www.ombudsman.hr/dodaci/IZVJESCE%20ZA%202010.pdf>, 08.04.2012.g.

pravobranitelja o tome što je učinio u svezi s njegovim izvješćem (čl.15.st.2. ZPB-a). U konkretnom izvješću za 2011.g. pravobranitelj je uputio 5 preporuka nadležnim institucijama u svrhu ostvarenja nesmetanog i neograničenog kontakta osoba lišenih slobode s braniteljem, uspostave zdravstveno – inspekcijskog nadzora u svim zatvorima, ostvarenja svrhe sigurnosnih mjera, osiguranja adekvatnih uvjeta smještaja u policijskim postajama te je upozorio upravitelje zatvora da je na pisanu pritužbu zatvorenika nužno odgovoriti pisanim putem u zakonskom roku od 15 dana¹³⁷.

3.6. Nacionalni preventivni mehanizam

Važno je spomenuti da je Hrvatski sabor, imajući na umu čl.3. i 17. Fakultativnog protokola uz Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, 28. siječnja 2011.g. usvojio Zakon o nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.

Sukladno tom zakonu, poslove Nacionalnog preventivnog mehanizma (u daljnjem tekstu NPM) obavlja pučki pravobranitelj, a u njima obavezno sudjeluju dva predstavnika nevladinih organizacija i dva predstavnika akademske zajednice. Ti se poslovi sastoje u redovitim obilascima mjesta u kojima se nalaze ili bi se mogle nalaziti osobe lišene slobode radi jačanja njihove zaštite od mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, davanju preporuka nadležnim tijelima vlasti i ustanovama radi poboljšavanja postupanja s osobama lišenim slobode i uvjeta u kojima se one nalaze, davanju prijedloga i primjedbi na zakone i druge propise radi promicanja zaštite osoba lišenih slobode i sl.

Sukladno doznačenim novčanim sredstvima, NPM treba započeti svoj rad 2012.godine¹³⁸.

¹³⁷ Ibid., str. 23. – 37.

¹³⁸ Ibid., str. 36, 37.

4. UTJECAJ STRUKTURALNOG PROBLEMA PRENAPUČENOSTI ZATVORSKOG SUSTAVA NA IZVRŠAVANJE ISTRAŽNOG ZATVORA

Prenapučenost zatvorskog sustava definira se kao situacija u kojoj zahtjev nadležnih vlasti za smještajem osoba u zatvoru prelazi zatvorske kapacitete pojedine zemlje¹³⁹. Ona generira brojne probleme i u velikoj mjeri utječe na položaj osoba lišenih slobode, te često dovodi do ograničenja i povrede njihovih prava. Gotovo *svi* problemi s kojima se susreću zatvorski sustavi diljem svijeta mogu se direktno ili indirektno povezati sa prepučenošću. Sve službe i aktivnosti unutar zatvora trpe štetu ukoliko se zatvor mora pobrinuti za veći broj zatvorenika nego što je predviđeno; u konačnici to dovodi do pogoršanja cjelokupne kvalitete života u toj ustanovi. Štoviše, stupanj prenapučenosti u zatvoru ili nekom njegovom dijelu može biti toliki da je sam po sebi neljudski ili ponižavajući¹⁴⁰.

Trenutačno se više od 10 milijuna ljudi nalazi u penalnim ustanovama diljem svijeta, i to uglavnom u istražnom zatvoru ili pak na izdržavanju kazne zatvora¹⁴¹. Uzevši u obzir procjenu Ujedinjenih Naroda prema kojoj je sredinom 2010.g. na svijetu bilo 6,9 milijardi ljudi, prosječna je stopa svjetske zatvorske populacije u tom razdoblju iznosila 146 osoba lišenih slobode na 100,000 stanovnika. Ta stopa osjetno varira ne samo između kontinenata, nego i između pojedinih regija na istom kontinentu¹⁴². Ipak, trend rasta zatvorske populacije karakterističan je za sve svjetske zemlje; u posljednjih nekoliko godina došlo je do rasta u njih čak 78%¹⁴³.

U Republici Hrvatskoj se cjelokupna zatvorska populacija gotovo udvostručila u razdoblju od 2001. (sa 2679) do 2010. (na 5165 osoba lišenih slobode). Međutim, pučki

¹³⁹ Usp. sa Hough, Mike; Allen, Rob; Solomon, Enver: *Tackling prison overcrowding*, The policy press, 2008.g.

¹⁴⁰ <http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf>, str. 15, 18.04.2012.

¹⁴¹ http://www.prisonstudies.org/images/news_events/wpp19.pdf, 17.04.2012.g.. Zanimljivo, uvjerljivo najvišu stopu zatvorske populacije na svijetu imaju SAD (743 osobe lišene slobode na 100,000 stanovnika), a zatim slijede Ruanda (595) i Rusija (568).

¹⁴² Ibid. Primjerice, prosječna stopa zatvorske populacije u zapadnoj Africi iznosi 47,5 osoba lišenih slobode na 100,000 stanovnika, a u južnoj je ona iznenađujuće veća - čak 219! Usporedbe radi, u zapadnoj Europi stopa iznosi 96, dok je u Rusiji i Turskoj 228.

¹⁴³ Ibid. Od toga u 71% afričkih zemalja, 82% u sjevernoameričkim i južnoameričkim zemljama, 80% u Aziji, 74% u Europi i 80% u Oceaniji.

pravobranitelj u posljednjem izvješću za 2011.g. ističe da je došlo do smanjenja prenapučenosti u zatvorskom sustavu sa 150% na 135%, što obrazlaže povećanjem zatvorskih kapaciteta sa dosadašnjih 3351 na 3771. Budući da se ovdje radi o novoootvorenom objektu Kaznionice u Glini, povećanje kapaciteta ne odnosi se na smještaj istražnih zatvorenika, koji izvršavaju mjeru isključivo u *zatvorima* (v. *infra*) Prema podacima Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav (na dan 2. siječnja 2012.g.) najmanja napučenost nekog zatvora iznosi 146% (Zatvor u Požegi)¹⁴⁴.

Mjera istražnog zatvora u Republici Hrvatskoj izvršava se u 14 zatvora. Prema posljednjim raspoloživim podacima, tijekom 2010.g. u hrvatski zatvorski sustav primljeno je ukupno 3744, a otpušteno 3734 istražnih zatvorenika. Analizom strukture osoba lišenih slobode, utvrđeno je da upravo istražni zatvorenici predstavljaju najbrojniju kategoriju i zauzimaju gotovo tri četvrtine raspoloživih smještajnih kapaciteta svih zatvora¹⁴⁵. Iako je u posljednjih nekoliko godina došlo do smanjenja njihova broja, valja istaknuti da i dalje predstavljaju oko 22,9% ukupne zatvorske populacije u Republici Hrvatskoj, što je veći postotak u odnosu na europske tranzicijske zemlje, u kojima se kreće od 10% (Bugarska) do 29% (Mađarska)¹⁴⁶. Istražni zatvor određen od strane županijskog suda traje u prosjeku 277, a od općinskog 83 dana¹⁴⁷; za usporedbu, prosječno trajanje tzv. zatvaranja prije suđenja (*pre-trial detention*, koji obuhvaća i istražni zatvor) u Engleskoj i Walesu jest 13 tjedana, a u Francuskoj 9 mjeseci¹⁴⁸.

U razvijenim zemljama niži postotak istražnih zatvorenika pokazuje relativnu učinkovitost kaznenog sustava: zatvorenici brzo prolaze kroz sistem i generalno bivaju pušteni da čekaju suđenje na slobodi. U zemljama u razvoju, pak, istražni zatvorenici u istoj situaciji mogu ostati i godinama, što indicira neučinkovitost i preopterećenost kaznenog pravosuđa¹⁴⁹. Zatvorskom sustavu poseban problem predstavljaju pojedinci koji duže vrijeme borave u istražnom zatvoru (u Republici Hrvatskoj, prema stanju 2009.g., 24,7% istražnih

¹⁴⁴ Op.cit. (bilj. 49.) str. 24.

¹⁴⁵ Ovo potvrđuju podaci od 31. prosinca 2010. godine kada je u zatvorima bio 1181 istražni zatvorenik, koji su zauzimali 71,7% raspoloživih smještajnih kapaciteta u 14 zatvora. Op.cit. (bilj. 92.), str.26.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, podaci iz *Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda* za 2009.g., str.18. <http://www.mprh.hr/lgs.axd?t=16&id=1532>, 10.04.2012.g.

¹⁴⁸ Op.cit. (bilj. 94.), str. 5., 8.

¹⁴⁹ Op.cit. (bilj. 19.), str.11.

zatvorenika boravilo je u istražnom zatvoru preko godinu dana), jer se kod te kategorije učestalije javljaju neprihvatljiva i rizična ponašanja¹⁵⁰.

Ekscesivno i arbitrarno izvršavanje ove mjere, uz brojne druge uzroke, dovodi do prenapučenosti zatvorskih ustanova¹⁵¹, a konkretne se posljedice odražavaju na svakom aspektu uvjeta života istražnih zatvorenika¹⁵². To može biti nedostatak mjesta za sjedenje prilikom obroka, nedovoljna mogućnost fizičkih aktivnosti zbog prenamjene gotovo svih prostorija u spavaonice, ograničena mogućnost kretanja na slobodnom zraku zbog organizacijskih poteškoća (što posebice dolazi do izražaja u istražnom zatvoru) i sl.

Opisana situacija nije problem samo Republike Hrvatske, već i većine suvremenih zemalja koji valja suzbijati učinkovitim, sprovedivim jamstvima prava osoba lišenih slobode i sredstvima za njihovu zaštitu. Unatoč činjenici da zatvorski sustav ne može utjecati na prenapučenost i broj osoba lišenih slobode u zatvorima i kaznionicama, nužno je u postojećim okolnostima poduzeti sve što je moguće kako bi se negativni utjecaji ove pojave smanjili¹⁵³.

¹⁵⁰ Op. Cit. (bilj. 147.), str.19.

¹⁵¹ Op.cit. (bilj.94.), str. 12.

¹⁵² Razmatranja gotovo svih ostalih prava istražnih zatvorenika pokazuju da se manjkavosti u njihovu ostvarivanju javljaju najčešće kao posljedica ove pojave.

¹⁵³ Op.cit. (bilj. 49.), str. 25.

5. ZAKLJUČAK

Istražni zatvor, kao najteža mjera koju je moguće izreći u kaznenom postupku, trebala bi predstavljati *ultima ratio*. Ipak, njeno često izricanje (uz brojne druge faktore) dovodi do prenapučenosti zatvorskog sustava, što u kombinaciji s infrastrukturnim poteškoćama i manjkavom zakonskom regulacijom generira brojne druge probleme u izvršavanju te mjere. Zbog činjenice njene privremenosti, istražni zatvorenici su, u usporedbi s osobama na izdržavanju kazne zatvora, zanemareni od strane nadležnih tijela u pogledu brojnih prava: prava na adekvatnu zdravstvenu skrb, tjelesne aktivnosti, rad, obrazovanje i sl. Navedeni problemi ne javljaju se samo u Republici Hrvatskoj, već i na globalnoj razini. Zakon o kaznenom postupku, kao glavni instrument regulacije istražnog zatvora, ne posvećuje dovoljno pažnje pravima istražnih zatvorenika i sredstvima njihove zaštite. Taj nedostatak regulacije Ustavni sud nastojao je otkloniti određivanjem primjene sredstava zaštite iz Zakona o izvršavanju kazne zatvora na istražne zatvorenike. Nažalost, rezultati provedenog istraživanja pokazuju da navedena odluka ne ostvaruje svrhu u praksi.

Uzimajući u obzir (u velikoj mjeri) suglasna mišljenja Ustavnog suda, Europskog suda za ljudska prava, međunarodnih organizacija, pučkog pravobranitelja i pravnih praktičara, te vlastita stajališta, dolazimo do zaključka da je regulacija same faze izvršavanja istražnog zatvora s jedne strane nedostatna, a da se s druge strane ni postojeće odredbe faktički ne primjenjuju. Ostaje nejasno iz kojeg razloga ne postoje tendencije izmjene postojećeg zakonodavstva, kao i zašto se, kada god je to moguće, ne primjenjuje recentno zakonsko rješenje istražnog zatvora u domu. Konačno, smatramo da nedostatak financijskih sredstava i nepostojanje zadovoljavajuće infrastrukture ne može biti valjano opravdanje kako za oduzimanje osobne slobode pojedinaca, tako i za njihovo izlaganje neadekvatnim uvjetima u istražnom zatvoru. Stoga bi nadležna tijela trebala uložiti maksimalne napore kako bi boravak u istražnom zatvoru zadovoljavao pravne standarde temeljnih ljudskih prava i sloboda.

6. PRILOG

ANKETNI UPITNIK PROVEDEN MEĐU PRAVNIM STRUČNJACIMA

Ovaj anketni upitnik je predviđen kao dio znanstvenog rada koji kandidira za ovogodišnju Rektorovu nagradu studenata treće godine Pravnog fakulteta u Zagrebu. Tema rada je izvršavanje istražnog zatvora i zaštita prava istražnih zatvorenika u Republici Hrvatskoj. Anketni upitnik je anonimn. Okvirno vrijeme za njegovo ispunjavanje je 5 minuta. Unaprijed zahvaljujemo na suradnji!

- 1.) Prava osoba na izvršavanju kazne zatvora (zatvorenici) u većoj se mjeri jamče i štite od prava istražnih zatvorenika. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

- 2.) Istražni zatvorenici se smještaju u prostorije odgovarajuće veličine koji udovoljavaju potrebnim zdravstvenim uvjetima. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

- 3.) Smještaj i tretman posebnih kategorija osoba (osoba s invaliditetom, trudnica, osoba starijih od 70 godina...) u istražnom zatvoru je na adekvatnoj razini. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

- 4.) Istražnim zatvorenicima je u dovoljnoj mjeri osiguran odmor i kretanje na slobodnom zraku (osmosatni neprekidni odmor u vremenu od 24 sata i kretanje na slobodnom zraku najmanje 2 sata dnevno). (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

5.) Istražni zatvorenici u skladu sa propisima ostvaruju pravo na rad. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

6.) Smatrate li da bi se istražnim zatvorenicima trebalo omogućiti pravo na obrazovanje za vrijeme izvršavanja mjere? (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

7.) Zdravstvena zaštita istražnih zatvorenika je na adekvatnoj razini. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

8.) Medicinski tretman u istražnom zatvoru prilagođen je osobnim potrebama svakog istražnog zatvorenika (npr. ako je alkoholičar, ovisnik o opojnim drogama, epileptičar, ako mu je potrebna psihijatrijska pomoć i sl.). (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

9.) Istražnom zatvoreniku se u dovoljnoj mjeri omogućuje nesmetan kontakt sa braniteljem. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

10.) Istražnom se zatvoreniku u dovoljnoj mjeri omogućuju posjete obitelji, dopisivanje i telefonski razgovori. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

11.)Zakon o kaznenom postupku u dovoljnoj mjeri štiti prava istražnih zatvorenika. (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- u potpunosti se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem; X – ne mogu procijeniti)

1 2 3 4 5 X

12.)Kad biste imali mogućnost, koje biste od navedenih prava istražnih zatvorenika kvalitetnije regulirali? (molimo da zaokružite samo jedan odgovor):

- a) pravo na rad
- b) pravo na obrazovanje
- c) pravo na kretanje na slobodnom zraku
- d) pravo na kontakt istražnog zatvorenika sa braniteljem
- e) pravo na posjete obitelji, dopisivanje i telefonske razgovore
- f) pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu
- g) pravo na učinkovito pravno sredstvo za zaštitu svojih prava
- h) pravo na odgovarajući smještaj
- i) neko drugo pravo -> koje? _____

13.)Smatrate li da se položaj istražnih zatvorenika poboljšao od donošenja odluke Ustavnog suda U-III/ 4182/ 2008 kojom se izjednačuje položaj istražnih zatvorenika i osoba na izdržavanju kazne zatvora u pogledu pravnih sredstava zaštite njihovih prava?

DA

NE

14.)Ako da, u kojoj mjeri smatrate da je položaj poboljšao? (ocijenite ocjenom od 1 do 5; 1- uopće se nije poboljšao, 5- u potpunosti se poboljšao)

1 2 3 4 5 X

Zahvaljujemo na suradnji!

7. ZAHVALE

Prije svega, htjeli bismo zahvaliti našoj mentorici doc.dr.sc. Elizabeti Ivičević Karas na svoj pruženoj pomoći i angažmanu u pisanju ovog rada. Također zahvaljujemo gđi Mariji Josipović i gđi Zvezdani Šimundić iz Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa na prikazivanju uloge Uprave za zatvorski sustav u ostvarivanju prava istražnih zatvorenika. Zahvaljujemo i predsjedniku Županijskog suda u Zagrebu, g. Ivanu Turudiću na omogućavanju uvida u dokumentaciju s periodičnih obilazaka istražnog zatvora i organiziranju posjeta Zatvoru u Zagrebu i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu, te predsjedniku Centra za izvršenje kazni zatvora Županijskog suda u Zagrebu, g. Zdravku Jambroviću na objašnjenju primjene Zakona o izvršavanju kazne zatvora na istražne zatvorenike. Nadalje, htjeli bismo zahvaliti gđi Gordani Miheli Grahovac, sutkinji kaznenog odjela I. stupnja Županijskog suda u Zagrebu koja nam je omogućila prisustvovanje periodičnom obilasku istražnog zatvora u Zatvoru u Zagrebu i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu te nam pomogla u provođenju ankete među sucima Županijskog suda u Zagrebu. Zahvaljujemo svim pravnim stručnjacima koji su sudjelovali u našem istraživanju i na taj nam način omogućili praktičan uvid u izvršavanje istražnog zatvora.

Na tehničkoj pomoći zahvaljujemo prof. Zrinki Jurčević, koja je lektorirala rad, zatim Ivanu Piškuliću na pomoći pri statističkoj obradi prikupljenih podataka te Matku Brusaču na pomoći pri prijevodu sažetka na engleski jezik.

8. POPIS LITERATURE

ČLANCI I KNJIGE

A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen, C. Morgenstern, *Pretrial Detention in the European Union: An Analysis of Minimum Standards in Pretrial Detention and the grounds for Regular Review in the Member States of the EU*, TilbergUnivesity: Wolf Legal Publishers, 2009.g.

Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka; Jakovac – Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra: *Obiteljsko pravo*, Zagreb 2007.g.

Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran: *Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika*, HLJKPP, vol. 13., br. 2/2006.g.

Đurđević, Zlata; Ivičević Karas, Elizabeta; Bonačić, Marin; Burić, Zoran: *Zbirka zakona iz kaznenog procesnog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.g.

Đurđević, Zlata; Tripalo, Dražen: *Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava i prakse*, HLJKPP, vol.13., br. 2/2006

Hough, Mike; Allen, Rob; Solomon, Enver: *Tackling prison overcrowding*, The policy press, 2008.g.

Interights priručnik za odvjetnike: *Članak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda – zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*, 2006.g.

Josipović, Ivo: *Istražni zatvor vs. pritvor – reforma ili restauracija*, HKLJPP vol.16., br. 2/2009

Josipović, Ivo: *Uhićenje i pritvor u međunarodnom pravu s posebnim osvrtom na uređenje uhićenja i pritvora u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima te praksu Europske komisije i Suda za ljudska prava*, Zbornik PFZ-a, 43 (4), 1993.g.

KovčoVukadin, Irma; Mihoci Miroslav: *Nasilje u penalnim ustanovama*, HLJKPP, vol. 17, br. 1/2010

Krapac, Davor: *Kazneno procesno pravo: Institucije*, Zagreb 2010.g.

Maričić, Domagoj: *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s napomenama i zakonskom praksom*, Novi informator, Zagreb 2007.g.

Marković, Sandra: *Kontrola ustavnosti pritvorskih odluka*, Hrvatska pravna revija, 2009.g.

Medicinska enciklopedija, svezak III, Zagreb, 1970.g.

Medicinska enciklopedija, svezak VI., Zagreb 1970.g.

Novoselec, Petar: *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb 2009.g.

Omejec, Jasna: *Vijeće Europe i Europska Unija – institucionalni i pravni okvir*, Novi Informator, Zagreb 2008.g.

Open Society Justice Initiative: *The Socioeconomic Impact of Pretrial Detention*, 2010.g.

Pleić, Marija: *Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzor nad sustavom izvršavanja kazne zatvora*, HLJKPP, vol.17., br. 1/2010

Smerdel, Branko: *Temeljne značajke ustavnog poretka Republike Hrvatske na dvadesetu obljetnicu „Božićnog ustava“*, Novi informator, Zagreb 2010.g.

Townhead, Laurel: *Pre-trial Detention of Women and its Impact on their Children*, Geneva: Quaker United Nations Office, 2007.g.

IZVJEŠĆA

Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2008.g

Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2010.g

Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2011.g.

Ministarstvo pravosuđa: *Akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske*, 2009.g.

Ministarstvo pravosuđa: *Informacija o aktualnom stanju u zatvorskom sustavu i akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske*, 2009.g

Ministarstvo pravosuđa: *Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2009.g.*

Ministarstvo pravosuđa: *Izvješće o stanju i radu kaznionica , zatvora i odgojnih zavoda za 2010.g.*

PRESUDE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Aksoy protiv Turske (1996.g.)

Assanidze protiv Gruzije (2004.g.)

Bati i ostali protiv Turske (2004.g.)

Cakici protiv Turske (1999.g.)

Cenbauer protiv Hrvatske (2006.g.)

Chachal protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1996.g.)

Dolenec protiv Hrvatske (2009.g.)

Farbtuhs protiv Latvije (2004.g.)

Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1975.g.)

Ilaşcu i dr. protiv Moldavije i Rusije (2004.g.)

Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1978.g.)
Kalashnikov protiv Rusije (2002.g.)
Khudobin protiv Rusije (2006.g.)
Kudla protiv Poljske (2000.g.)
Mayzit protiv Rusije (2005.g.)
McGlinchey protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2003.g.)
Mouisel protiv Francuske (2002.g.)
Ostrovar protiv Moldavije (2005.g.)
Peša protiv Hrvatske (2010.g.),
Pilčić protiv Hrvatske (2008.g.)
Poleshchuk protiv Rusije (2004.g.)
Poltoratskiy protiv Ukrajine (2003.g.)
Popov protiv Rusije (2006.g.).
Price protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2001.g.)
Salman protiv Turske (2000.g.)
Štitić protiv Hrvatske (2007.g.)
Testa protiv Hrvatske (2007.g.)

ODLUKE USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE

U-III-213/97 od 26. ožujka 1997.g.
U III- 1162/97 od 2. prosinca 1998.g.
U-III/4182/2008 od 17. ožujka 2009.g.
U-III/64744/2009 od 3. studenog 2010.g.

WEB LOKACIJE

<http://danas.net.hr/hrvatska/page/2011/11/17/0753006.html>
http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/appendix_2_-_comparative_research_en.pdf
<http://hidra.srce.hr/arhiva/10/37124/www.vlada.hr/hr/content/download/79349/1127285/file/67-06.pdf>

[http://hidra.srce.hr/arhiva/31/42457/www.pravosudje.hr/Download/2009/06/24/AKCIJSKI_P
LAN-ZATVORSKI_SUSTAV-skracena_finalno.doc](http://hidra.srce.hr/arhiva/31/42457/www.pravosudje.hr/Download/2009/06/24/AKCIJSKI_P
LAN-ZATVORSKI_SUSTAV-skracena_finalno.doc)

<http://www.cms.hr/dokument/47>

http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/CDPC/default_en.asp

<http://www.cpt.coe.int/documents/hrv/2001-04-inf-eng.pdf>

<http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf>

<http://www.mprh.hr/lgs.axd?t=16&id=1532>

[http://www.ombudsman.hr/dodaci/Izvjesce%20o%20radu%20Puckog%20pravobranitelja%20
u%202008.%20godini.pdf](http://www.ombudsman.hr/dodaci/Izvjesce%20o%20radu%20Puckog%20pravobranitelja%20
u%202008.%20godini.pdf)

<http://www.ombudsman.hr/dodaci/IZVJESCE%20ZA%202010.pdf>

<http://www.ombudsman.hr/dodaci/Izvjesce%20za%202011.%20godinu.pdf>

http://www.prisonstudies.org/images/news_events/wpp19.pdf

[http://www.soros.org/initiatives/justice/articles_publications/publications/socioeconomic-
impact-detention-20110201/socioeconomic-impact-pretrial-detention-02012011.pdf](http://www.soros.org/initiatives/justice/articles_publications/publications/socioeconomic-
impact-detention-20110201/socioeconomic-impact-pretrial-detention-02012011.pdf)

<http://www.vlada.hr/hr/content/download/134135/1941607/file/60%20-%205a.pdf>

www.cpt.coe.int

www.cpt.coe.int/en/states/hrv.htm

http://flifl.pravo.hr/_download/repository/12Babic.pdf

9. SAŽETAK

Stjepan Vlahović, Romina Galović

IZVRŠAVANJE ISTRAŽNOG ZATVORA: NORMATIVNI OKVIR I PRAKSA U SVJETLU ZAŠTITE TEMELJNIH LJUDSKIH PRAVA

U ovom radu autori obrađuju temu izvršavanja istražnog zatvora, najteže kaznenoprocenjske mjere kojom se oduzima okrivljenikovo pravo na slobodu. Analiziraju normativno uređenje prava istražnih zatvorenika na međunarodnoj razini i u Republici Hrvatskoj te ga uspoređuju s uređenjem izdržavanja kazne zatvora, sve popraćujući relevantnom sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog osuda Republike Hrvatske. U drugom dijelu rada autori izlažu sredstva za zaštitu prava istražnih zatvorenika i mehanizme njihova ostvarenja, analizirajući pritom izvješća o obilasku istražnog zatvora u Zatvoru u Zagrebu i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu u 2011.g. U svrhu dobivanja mišljenja o kvaliteti regulacije pravnih standarda i njihovoj faktičnoj implementaciji, autori su proveli istraživanje među pravnim stručnjacima, te posjetili institucije nadležne za izvršavanje istražnog zatvora. Na temelju dobivenih rezultata donose zaključke o nedostatku regulacije izvršavanja istražnog zatvora, manjkavostima postojeće regulacije i neopravdanom zanemarivanju istražnih zatvorenika u odnosu na osobe na izdržavanju kazne zatvora. Konačno, razmatraju strukturalni problem prenapučenosti zatvorskog sustava kao jedan od osnovnih uzroka neadekvatnog položaja istražnih zatvorenika. Zaključuju da nemogućnost većeg utjecaja na ovu pojavu zakonodavac treba kompenzirati sprovedivim jamstvima prava istražnih zatvorenika i njihovom učinkovitom zaštitom, a tijela zatvorskog sustava maksimalnim angažmanom u pružanju što boljih uvjeta izvršavanja mjere.

Ključne riječi: istražni zatvor, prenapučenost, temeljna ljudska prava, prava istražnih zatvorenika, sredstva zaštite prava istražnih zatvorenika

10. SUMMARY

Stjepan Vlahović, Romina Galović

REMAND PRISONERS: NORMATIVE FRAMEWORK AND PRACTICE IN THE LIGHT OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

The object of this work is remand, studied from the point of the rights of remand prisoners and means of their protection. In first part of the paper the authors give an overview of the relevant regulation (on international level and in the Republic of Croatia), upholding it with judicature of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of the Republic of Croatia. In the second part, the authors present the means of protection of the remand prisoners's rights, and the mechanisms of their realisation. In order to gain opinions on the quality of regulation and implementation of standards, the authors conducted research among legal experts and visited the responsible institutions. They also analyze reports obtained from periodic visits to the remand prison in Zagreb, and Zagreb Prison Hospital in 2011. Based on the results of research, the authors point out the lack of existing regulation. Finally, considering the structural problem of prison overcrowding, the authors conclude that the authorities should improve position of remand prisoners and ensure protection of their basic human rights.

Key words: remand, prison overcrowding, basic human rights, rights of remand prisoners, protection of rights of remand prisoners